

ПАЭЗІЯ

Рагнед Малахоўскі
ТАЯМНІЦЫ,
СХАВАНЫЯ
У ГЛЫБІНІ

Вершы

Малахоўскі Рагнед Юр'евіч, нарадзіўся 5 верасня 1984 г. у п. Сяймчан Магаданскай вобласці (Расія). З 1987 г. жыве ў Беларусі. Закончыў факультэт фінансаў і банкаўскай справы Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта і Інстытут дзяржаўнай службы Акадэміі кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь. Працаваў у часопісах «Полымя», «Маладосць», «Бярозка», «Вожык». Цяпер — намеснік старшыні Мінскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі, рэдактар аддзела паэзіі што-тыднёвіка «Літаратура і мастацтва». Аўтар паэтычных зборнікаў «Беражніца» (2005), «У дзённай мітусні» (2012), «Жыві!» (2014), «Шлях слязы» (2025), «Дзе рачулка Нарачанка...» (2025). Лаўрэат літаратурнай прэміі Мінаблвыканкама (2012) і Рэспубліканскага конкурсу імя Міколы Мятліцкага сярод маладых паэтаў (2023).

Штосьці добрае —
на адлегласці выцягнутай рукі.
Яно — не ў далёкіх зорках,
ці ў недасяжных
бясконцых фантазіях.
Яно побач у імгненні,
у слове, у сэрцабіцці...
Яно можа стаць часткай цябе,
ім можна дзяліцца,
не страціўшы,
а бясконца набываючы.

Скрозь туманы забыцця,
па сцяжынах,
высушаных вятрамі часу,
у бясконцым пошуку
сэнсу свайго руху,
кудысьці бягуць
незацугляныя коні гісторыі.
А за імі —
толькі рэха зніклых эпох.

У прасторы
бязмежных магчымасцяў
на віртуальным мальберце
з мноства фарбаў
лічбавага кода
нейрасетка стварае паэта,
які ніколі не навучыць яе
ствараць паэзію.

На звонкіх струнах фантана
ў сталічным парку
маэстра-вецёр
найграе санату Лучанка.
А куранты на вежы ратушы
штогадзінна нагадаюць нам
песні пра Мінск.

Грубым вяслом
абапіраюся на ваду,
слухаю яе,
разумею яе сілу і рытм.
Так вучуся ўтрымліваць баланс
паміж сабой
і навакольным светам.
Бо толькі
ў такой згодзе і гармоніі
можна плыць далей.

Падкінутая манета —
трымценне лёсу.
Выбар здаецца нязначным,
але вынік можа быць
непрадказальным.
У яе палёце — вера і сумненні,
У яе падзенні — надзея і страх.
Толькі падкінутая манета
ведае, што можа вырашыць УСЁ.

Глыбіня,
у якой тонуць словы,
прастора,
дзе знікаюць межы —
наша каханне —
бяздонны сасуд,
у якім усё, што ёсць у нас
і ўсё, што яшчэ будзе.
Мы наліваем адно аднаму
жарсць і пяшчоту.
Наша агульная вечнасць.
Наша радасная бездань.
Дзе мы разам.

Сярод ценяў недаверу
з-за непадобнасці
у яго бок ляцелі камяні.
Кожны — глухім выклікам.
Але ён нястомна
працягваў складваць з іх
падмурак,
які стане трывалай апорай
будучаму дому.

ПРОЗА

Генадзь Ходар КВЭСТ ПА БЕЛАЛЕССІ

Аповесць

Ходар Генадзь Мікалаевіч нарадзіўся 26 ліпеня 1988 года ў вёсцы Арэхава Маларыцкага раёна. Пасля заканчэння ў 2010 г. гістарычнага факультэта Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна працаваў настаўнікам гісторыі і грамадазнаўства ў Маларыцкім раёне, метадыстам па ахове гісторыка-культурнай спадчыны ў Брэсцкім раёне. З 2016 г. працуе на дзяржаўнай службе на розных пасадах у сферах культуры і турызму.

Аўтар больш як 50 навукова-метадычных і публіцыстычных артыкулаў. Рэдактар-складальнік зборнікаў «Захаванне нематэрыяльнай гісторыка-культурнай спадчыны краін СНД у кантэксце глабальных выклікаў», «Нематэрыяльныя гісторыка-культурныя каштоўнасці Беларусі» (2022), «Зборнік інфармацыйна-метадычных матэрыялаў па ахове гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі» (2023), аўтар фантастычнага рамана «Сігнум» (2020).

Цягнік з Мінска прыбыў дакладна па раскладзе. Звычайна на станцыі ў ціхай вёсачцы Дзясятнікі сыходзілі рэдкія павольныя пасажыры. Аднак цяпер перон напоўніўся вясёлымі галасамі.

У Дзясятніках ўжо ведалі: прыехала новая партыя турыстаў у «Белалессе». Некалькі дзён таму побач, у Налібоцкай пушчы, распачаў працу першы ў свеце парк галаграфічнай рэальнасці пад такой назвай.

Некранутыя прыродныя тэрыторыі былі абсталяваныя новымі тэхналогіямі, якія дазвалялі стварыць праўдападобную ілюзію любога месца на зямлі. І нават ілюзію тых месцаў, пра якія чалавек мог толькі марыць.

Рэкламныя загаловкі стракацелі слоганамі: «Успомні казкі дзяцінства», «Прайдзі тур па Вялесіі», «Даведайся міфы свайго краю!». Не дзіўна, што дарослыя больш ахвотна, чым дзеці, спяшаліся апрабаваць навінку. Казалі, што ніякая рэклама або ролікі, ніякія водгукі не маглі раскрыць і дзясяттай долі адрэналіну, які дарыў свет новых тэхналогій...

Шчасліўчыкі, якім выпала першымі павандраваць па запраектаваных квэстах Белалесса, з нецяярпеннем азіраліся па баках у пошуках транспарту турыстычнага парку. Побач з будынкам станцыі красаваўся вялікі шчыт:

«Белалессе. Вароты № 2. 4,2 км». Вакол яго пачалі збірацца ахвотныя падрабязна разгледзець маляўнічую схему заповедніка.

— Дзіма, хадзем сюды! — сімпатычная русавалосая дзяўчына пацягнула за руку рослага хлопца. Той не хацеў сунуцца ў натоўп. Па дарозе сюды ён некалькі разоў паказваў Лене трохмерную мадэль парку і іх будучы маршрут.

— Наш транспарт вунь там, — за спінай парачкі нагадаў пра сябе іх агульны сябар Паша, на хаду дастаючы свой смартфон для сканавання кодаў.

Лена, аднак, не збіралася так лёгка адмаўляцца ад жаночай цікаўнасці.

— Паша, здымі нас... — звонкім галаском крыкнула маладая асоба, заадно мякка накіроўваючы Дзіму ў кадр на фоне шчыта.

Паша моўчкі навіў на парачку свой тэлефон і зрабіў некалькі пстрычак. Па ўдзячным кіўку сябра ён ужо пагадзіўся з роляй іх асабістага фатографа ў гэтай паездцы. Зрэшты, усё гэта было дробяззю. Наперадзе іх чакалі неверагодныя адчуванні ад галаграфічнай праграмы.

— Пайшлі ў аўтобус, галубкі, а то без нас паедуць, — нагадаў Паша, перш чым Лене не захацелася яшчэ што-небудзь захаваць «на памяць».

За станцыяй размяшчалася нядаўна пабудаваная стаянка з новымі электробусамі і джыпамі кампаніі.

Дзіму ўчора споўнілася васямнаццаць гадоў. У кампаніі, якая займалася распрацоўкай усёй сістэмы галаграфічнага атракцыёна, працаваў яго дзядзька, які і параіў пляменніку адзначыць свой дзень нараджэння такім незабыўным чынам. Плямянніку ідэя спадабалася.

— Глядзіце, як трэба. — Дзіма з веданнем прыклаў свой тэлефон да сканера. Прылада станоўча піснула, прапускаючы кліента ў электробус.

Як толькі ўсе расселіся і транспарт крануўся, кіроўца ўключыў вялікія экраны з азнаямленымі ролямі маршруту.

— Вас вітае Нацыянальны парк галаграфічных забаў «Белалессе», — вяшчаў бадзёры мужчынскі голас. — Праз некалькі хвілін вы ўедзеце ў адзін з васьмі галоўных уваходаў у парк, абсталяваны спецыяльнай галатэхнікай. Перад пачаткам нашы інструктары правераць вашыя жыццёвыя паказчыкі і падключаць вас да сістэм назірання. Гэта персанальны квэст, запраграмаваны для вас на падставе індывідуальных пераваг кожнага. Для вас будзе спраецыраваны асабісты рэальны свет, дзе ўсё, што вы пажадаеце, стане матэрыяльным і адчувальным. Вы сыходзіце на суткі ў Налібоцкую пушчу, дзе выпрабуеце свой квэст. Роўна праз суткі вас забярэ машына, дзе б вы ні былі. Калі нешта здарыцца, нашы сістэмы назірання дадуць нам ведаць пра гэта і па вас выедзе дапамога. Жадаем прыемнага Белалесся!

Аўтобус прывёз турыстаў на месца, у лясны гушчар. Як і было абяцана, да кожнай групы падышоў супрацоўнік парку і правёў кароткі інструктаж, камусьці па жаданні выдалі традыцыйную вопратку і аксесуары, камусьці палаткі і кастровае. Тэлефоны дазволілі пакінуць.

— Старажытнаславянская міфалогія? — ухвальна азваўся інструктар, заканчваючы ўносіць дадзеныя ў свой кішэнны камп'ютар, — Малайцы. Яшчэ такога ніхто не заказваў.

— Нам выдадуць нейкія артэфакты? — удакладніў Дзіма.

— Зараз паглядзім. Няма. Белалессе паведамляе, што вы ўсё атрымаеце ў ходзе квэсту. Значыць, усё ўзбраенне, што вам трэба, у вас ужо пры сабе, — пажартаваў інструктар, прыкладваючы палец да лба.

Групы людзей адну за адной сталі адпраўляць па сцежцы ў лес. Усё гэта вельмі нагадвала школьныя турыстычныя злёты, аднак тут ніхто не спаборнічаў. Кожнаму прызначалася свая гульня, свае выпрабаванні.

Нарэшце інструктар, прыдзірліва агледзеўшы групу Дзімы, даў старт:

— Ваш час пайшоў. Прыемнага Белалесся! — паказаў ён на сцежку.

Дзіма, Алена і Паша з нецяярпеннем накіраваліся па лясной сцежцы насустрач сваім прыгодам. Турыстычная база схавалася за паваротам.

Лес пачаў аказваць лагодны ўплыў на падарожнікаў. І рэч была зусім не ў магіі або тэхналогіях. Вецер павольна варушыў шаты дрэў, з ціхім скрыпам пагойдваліся векавыя хвоі. Цішыня прыемна сціскала віскі. Так бывае ў лясках: яны заўсёды здаюцца незнаёмымі, даўно забытымі, як быццам нерасказаная казка з дзяцінства, неразгаданая таямніца з прыемным сюрпрызам у канцы. Лясы здаюцца жывымі, яны бачылі стагоддзі, таму бясконца мудрыя, спакойныя і паблаглівыя да падарожніка.

— Як жа бачаць лес групы за намі? — спытала дзяўчына, калі яны ўжо дастаткова прайшлі.

— Не так, як мы, — аўтарытэтна адказаў імяніннік, — у іх свая праграма, свае галаграфічныя персанажы і нават ландшафт.

— Мы ідзем па гэтым лесе ўжо хвілін пятнаццаць, а нічога да гэтага часу не адбываецца! — з выяўным нецяярпеннем пракаментавалі Паша.

— Магчыма, усё ўжо адбываецца, толькі ты не бачыш гэтага, — парыраваў сябар.

— Дзіма, ты жартуеш? — здзівілася Алёна.

— Напэўна, сістэма яшчэ скануе нас, вызначаючы нам свой сюжэт, — уладжана адказаў Дзіма, атрымліваючы асалоду ад паху ігліцы. — Кожны ж хацеў што-нішто сваё?

— Я хацеў больш пачвар, — удакладніў Паша.

— А мне хацелася больш магіі, — летуценна аглядалася вакол Алёна.

— Ну вось бачыце. Усё гэта будзе на фоне старажытнай дахрысціянскай славянскай міфалогіі. Праграма апрацуе пажаданні кожнага і зробіць універсальны квэст для нас траіх.

— Ты абяцаў нам круты квэст.

— Ён і будзе такім, вось убачыце.

— Чым здзівіць мяне наша міфалогія? — скептычна заявіў Паша. — Узяў бы нешта экзатычнае. Багоў старажытнага Егіпта або герояў Элады. А яшчэ лепш патусіць з вікінгамі?

— Не, наша міфалогія не менш багатая. Мы першымі ў свеце перанясемся ў той свет, якім яго ўяўлялі нашы далёкія продкі.

— Наша праграма будзе круцейшай за любы Дыснейленд?

— Свет Белаленда! — прапанаваў сваю назву Паша. Усе дружна засмяліся. За гутаркай яны і не заўважылі, як пачаўся квэст.

Спачатку сціх вецер. Цішыня стала нетутэйшай, не іхняй эпохі. Быццам яны апынуліся ў далёкім свеце, дзе няма мітусні і шуму, няма сучаснай цывілізацыі.

Потым лес напоўніўся іншымі гукамі. Не, па-ранейшаму пагойдваліся шаты, спявалі птушкі, але ўсё гэта было неяк інакш.

Каля сцежкі, па якой рухаліся трое, сядзеў пухнаты камячок, на які Паша ледзь не наступіў, калі б той сябе не выявіў.

— Куды шлях трымаеце, падарожныя? — прапішчэў пухнаты звярок.

— Ого, заяц размаўляе! — Паша нахіліўся і паспрабаваў ухапіць яго за каршэнь, але той спрытна адскочыў.

— Не чапай мяне, чалавеча, лепш паслухай, — павучальна сказаў той.

— Дзімон, гэта што, робат? Выглядае як сапраўдны.

— Не, гэта не робат. Але ён для нас цалкам рэальны. Паша, не бяры яго, напэўна, гэта моб.

— Хто?

— У квэстах заўсёды сустракаецца вобраз моба — правадыра. Магчыма, гэта наш праваднік па гульні, — растлумачыў імяніннік.

— Дзівосныя рэчы кажаш, чалавеча, — піскнуў заяц, абводзячы здзіўленай пыскай няхітрую кампанію.

Паша ўсё-такі злаўчыўся і ўхапіў моба за шкуру, потым з пераможным выглядам падняў яго над зямлёй.

— Ну? Выкладвай, куды нам ісці?

Моб з секунду глядзеў у твар нахабніка, а потым як запішчэў! Пранізлівы зачы піск, здаецца, пачуў увесь лес.

— Паша, не чапай яго! — устрывожилася Лена.

Паша, ужо і сам не рады, што так выйшла, асцярожна апусціў зайца на імшыстую зямлю. Моб толькі гэтага і чакаў — хутка знік сярод сунічных кустоў, толькі пяткі заблішчэлі.

— Ну і навошта ты гэта зрабіў? — накінулася на хлопца Лена. — Хто цяпер нам пакажа дарогу...

— Ну... Хіба што можа здарыцца?

Але аспрэчваючы ягоныя словы, у глыбіні гушчару пачуліся магутныя крокі, быццам на іх насоўваўся велізарны волат. Нехта цяжка набліжаўся ў іх бок, з трэскам ламаючы галіны.

Уяўленне ўжо малявала страшныя вобразы жудаснай пачвары.

— Мне страшна, Дзіма. — прыціснулася да хлопца дзяўчына. Той прыабняў яе і супакоіў:

— Не бойся, што б мы ні ўбачылі, гэта ўсяго толькі галаграмы. І памятай, атракцыёны парку не могуць прычыніць фізічную шкоду наведвальніку.

— Неяк не палягчэла, — спрабаваў пажартаваць Паша, узіраючыся ў прагалы паміж дрэвамі.

Цяжкі крок набліжаўся.

Трое на ўсялякі выпадак сышлі з сцяжынкі і сталі за тоўстай хвой.

Волат быў зусім побач. З гушчару бліснулі агнём яго вочы.

— Сцеражыся! — закрычала Лена.

Маладыя дрэвы і найбліжэйшыя галіны зламаліся, як чарацінкі, на шляху хадака, і хлопцы ўбачылі нарэшце носьбіта гэтай сілы.

На прасвет выйшаў вялізны лось з залатымі рагамі.

— Ну што, цяпер сапраўды паверылі, што мы ў квэсце? — нацягнута ўсмінуўся Дзіма.

— Не смешна! — выдыхнулі Лена з Пашам.

Лось быў гігантам, яго галава на неабдымным тулаве глядзела на людзей зверху ўніз. Шырокія загнутыя рогі, якія лёгка ламалі гушчар, у шырыню былі большыя за дарослага чалавека. Нехаця спалохаешся такога волата, асабліва калі сустранеш у жывой прыродзе.

Жывёла прыглядалася да траіх сваімі вялікімі чорнымі вачыма, шумна ўцягваючы паветра з боку чужынцаў. Лось падняў галаву і вантробным голасам зароў, агучваючы рэхам ўсё вакол. Потым звер пільна паглядзеў на людзей, затрымаўшы позірк на Пашу, і павольна павярнуў убок, вырашыўшы змяніць маршрут і прабірацца па новым, толькі аднаму яму вядомым шляху.

— Чаму ён так нядобра паглядзеў на цябе? — спытаў Дзіма. Ён з Ленай удваіх азірнуліся на свайго сябра, які мог нядаўнім учынкам наклікаць на сябе гнеў ляснога гаспадара.

— Па-мойму, гэта знак, — няўпэўнена заўважыў Паша. — Вы ж хацелі правадніка, а ён — чым вам не праваднік? Ён відавочна хоча, каб мы за ім ішлі.

— Вы ўпэўненыя? — затрывожылася дзяўчына. — Ён жа ідзе ў непраходны гушчар. Наўрад ці нам туды трэба.

— Лена, не хвалюйся, нават калі Паша змяніў першапачатковы шлях, мы да яго так ці інакш прыйдзем. Гэта ж наш адпачынак, пойдзем і паглядзім, куды прывядзе гэты лось.

— Вырашана. — Паша пайшоў услед за лясным волатам. Астатнія нерашуча пацягнуліся следам. Прабірацца праз лес за зверам было нялёгка. Гэта была ўжо неўтапаная сцяжынка. Ногі раз-пораз чапляліся за палкі і густыя кусты, за рукі тузалі галінкі і лісце.

Яны прабіраліся гужам. Паша наперадзе, за ім Лена і замыкаў калону Дзіма. Размаўляць было не зусім зручна, ды і ніхто не ведаў, як можа на гэта адрэагаваць іх праваднік.

Кожны атрымваў асалоду ад навакольнага зялёнага багацця і разнастайнасці пахаў травы ды ігліцы.

Лось вывеў іх на палянку, дзе і спыніўся. Тут ён зноў выдаў працяглы рык, але ўжо не такі грозны і гаспадарскі, як у першы раз, а хутчэй пакорны. Быццам атрымаўшы каманду ад нябачнага гаспадара, звер матнуў галавой. Пасля гэтага лось галопам памчаўся назад, не разбіраючы дарогі, літаральна за некалькі метраў ад ашаломленых падарожнікаў.

— Дзіма, што гэта было? — абурылася Лена, якую пахіснула ад парыву паветра.

— Падобна на тое, што спалохаўся чагосьці на паляне. Пойдзем паглядзім.

— Мабыць, проста давёў нас да месца прызначэння, — прапанаваў сваю версію Паша.

Група выбралася на круглую палянку. Літаральна пяць метраў у дыяметры. Зямля тут была роўная, засланая густой травой.

Усё б добра, толькі якраз у цэнтры кола стаяў высачэзны чатырохгранны каменны ідал. На кожнай грані красаваліся вельмі недружалюбныя асобы паўлюдзей-паўжывёл.

Дзіма асцярожна падышоў ушчыльную да ідала, углядаючыся ў сюжэты, высечаныя на камені. Кожную грань слупа вянчала галава нейкага боства. Унізе ўмела выбіты сцэны з далёкіх міфаў. Шмат мядзведжых пысаў і лап.

Асабліва прыцягнула ўвагу сцэна бітвы. У галінах вялікага дуба сядзеў Грамабой, што пацвярджалася пучком маланак у яго руцэ, а ўнізе, у каранях дрэва, сядзеў пачварны старац, які пагражаў кіем, скіраваным ўверх, у цэнтры, паміж імі, адгадвалася мужчынская фігура з ваўком.

Галава ідала глядзела пагардліва на няпрошаных гасцей зверху ўніз, а Дзіма ж быў пад метр девяноста, ды і Паша немаленькага росту — за метр восемдзесят.

— Як ты думаеш, што гэта? — першай спытала дзяўчына.

— Падобна на паганскі ідал.

— Навошта лось прывёў нас да яго, а потым уцёк, як «лось»?

— Мядзведжае аблічча — тэма Вялеса. Магчыма, тут яго жылі.

— Нейкія ў мяне нядобрыя прадчуванні, — падумаў Паша і неўсвядомлена працягнуў руку да халоднага каменя. Рука нібы кранулася распаленага жалеза.

— Ай! — хлопец ад болю рыўком адняў руку і прыціснуў яе да сябе.

— Паша, асцярожна! — позна спахапіўся Дзіма. — Вечна ты некуды суеш свае рукі.

— Моцна баліць? Пакажы, — настаяла Лена.

Паша з цяжкасцю дастаў з-пад пахі заціснутую кульцяпку і паказаў яе.

— А-а-а-а! — разам закрычалі ўсе.

— Што гэта, Дзіма?! — яны няўцямна глядзелі на тое месца, дзе была далонь. Цяпер там была чорная валасатая воўчая лапа.

— Што гэта?! А-а-а-а! — залямантаваў Паша.

Метамарфозы на гэтым не спыніліся. Другая рука таксама ператварылася ў воўчую лапу. Следам за ёй твар іх сябра выцягнуўся ў клыкастую пашчу. Цела пакрылася цёмна-шэрай шэрсцю. Паша канчаткова ператварыўся ў ваўка, не перастаючы крычаць.

Ваўкі не ўмеюць хадзіць на дзвюх нагах, таму ён з крыкам так і апусціўся на пярэднія лапы, якія служылі яго рукамі хвіліну таму.

Крык паступова перайшоў у звярынае выццё. Ваўкалак, мабыць, пачуў сам сябе і збянтэжана змоўк.

На паляне застаўся велізарны чорны воўк і ашаломленыя хлопец з дзяўчынай. Спачатку гэта ўспрынялі як няўдалы жарт. Здавалася, вось-вось Паша зноў абярнецца чалавекам і ўсе пасмяюцца.

Пагрозлівы звер, іх сябра, круціў галавой, спрабуючы разгледзець свае касматыя бакі і хвост-дубіну.

— Паша, — асцярожна спытала Лена, — ты нас чуеш?

— А? — падняў галаву звер. — Народ, я ператварыўся ў ваўка?

Дзіма з Ленай спачувальна пераглянуліся:

— Ну так...

— Я ж не магу быць ваўком. Не можа быць... — пачаў быў драпежнік.

— Паша, гэта квэст Белалесся, — пачаў супакойваць яго сябар. — Магчыма, гэта такое выпрабаванне ці твая праграма.

Воўк панура асеў на зямлю, звесіўшы вушы, і стаў падобны да ланцуговага сабакі каля будкі.

— Я хацеў змагацца з пачварамі, а не сам становіцца ёю, — воўчая пашча не падыходзіла для чалавечай гаворкі, таму, калі гаварыў Паша, голас ішоў ад яго, а пашча смешна клацала, быццам звер бязгучна брахаў. Лена усімі сіламі спрабавала стрымаць смех, гледзячы на небараку.

— Твой дзядзька распаўядаў аб ператварэннях людзей у Белалессі? — спытала дзяўчына, каб пазбегнуць цяжкіх думак.

Дзіма наморшчыў лоб:

— Не памятаю. Не. Паверце, сябры. Усё, што адбываецца ў Белалессі, выходзіць за рамкі звычайнага і зразумелага. Гэта ўнікальны парк. Таму мы і тут. Давайце лічыць гэта заданнем і паглядзім, што будзе далей.

— Можна дакрануцца? — Лена працягнула руку да велізарнай клыкастай галавы.

— Кранай.

Дзіма з цікавасцю аглядаў з усіх бакоў ваўка, трымаючыся далей ад небяспечнага ідала, пакуль Лена гладзіла цёмнага драпежніка.

— Што ты адчуваеш? — спытаў воўк, калі дзяўчына часала яго за вухам.

— Як сапраўдны. Цёплы, пухнаты.

— Гэта мне не робіць гонару. Толькі не раскажвайце нікому, добра?

— лепш давайце драпаць адсюль, пакуль гэты ідал яшчэ не ператварыў каго-небудзь, — Дзіма з асцярогай кідаў погляды на каменны слуп.

— Куды мы пойдзем? — воўк нецярпліва падняўся на лапы і заматляў хвостом.

— Мабыць, заяц быў правільным мобам. Трэба яго паклікаць, — здагадалася Лена.

— Колькі разоў мне яшчэ трэба пашкадаваць, што я чапаў гэтага няшчаснага зайца? — пакутліва прыўзняў галаву Паша.

Дзяўчына падышла да краю паляны і адламала сакавітую галінку з бярозы.

— Я недзе чула, што трусы любяць бярозавыя галінкі.

Дзіма паглядзеў на дзяўчыну. Воўк-Паша паглядзеў на галінку ў яе руках. Ніхто не ведаў, што і казаць.

— Зайчык, зайчык, — ласкава паклікала Лена, — ідзі сюды, ідзі да нас. Калі ласка.

Усе азіраліся па баках, чакаючы, што іх моб з'явіцца проста з паветра. Але пакуль нікога не было.

— Чуеце? — нечакана ўтаропіўся воўк у адну кропку.

— Што?

У лесе стала ціха. Незвычайна ціха. Сціхла цвырканне насякомых, ціўканне пушак, карканне варон. Сонца зацягнулі хмары, быццам бы збіраўся дождж.

— Нічога не чуваць, — у Пашы відавочна абвастрыліся нечалавечыя пачуцці.

«Не на добрае гэта», — гледзячы на рэзка набеглыя хмары, падумала Лена.

Лена як у воду глядзела. Недзе зусім блізка пачуўся знаёмы піск зайца. Хлопцы гатовыя былі галовы аддаць на адсячэнне, што гэта быў іх стары знаёмы ля сцяжынкі. Але піск гэтак жа рэзка абарваўся з ноткамі страху. Трывога нарастала.

— Яму патрэбна наша дапамога, — заявіў Дзіма.

Тройцу раздзіраў не толькі чарвячок віны перад мобам, але і жаль да маленькай істоты.

— Пойдзем! — клацнуў зубамі воўк.

Аднак яны не паспелі пакінуць злашчасную паляну.

Проста на іх з густой зеляніны выпаўзла велізарная змяіная морда памерам з конскую галаву. Страшная пашча з вусамі і заечымі вушамі стала падымацца над зямлёй па меры таго, як з кустоў выпаўзала астатняя частка пачвары. Галава змея падымалася ўсё вышэй і вышэй на сваёй тоўстай, як бярвяно, шыі, пакуль яго чорныя вочы не сталі глядзець на людзей з вышыні. Потым на паляне з'явіліся крывыя лапы рэптыліі, якія заканчваліся амаль метровымі пальцамі з перапонкамі і вялікімі кіпцюрамі-нажамі. І гэта была толькі пярэдняя частка тулава. Змей лёгка выцягнуў сваё бочкападобнае цела на паляну, заднія лапы здаваліся яшчэ больш значнымі за пярэднія. Доўгі шматметровы хвост яшчэ плёўся недзе ззаду.

Гэта быў цмок. Ён заняў практычна палову паляны, маючы намер браць усіх траіх у кальцо сваім целам.

Удзельнікі квэсту ў глыбіні душы разумелі, што гэта толькі галаграфічная праекцыя парку. Аднак іх цела ўсё роўна скаваў першабытны страх перад нябачаным стварэннем. Яны ўсім сваім нутром адчувалі яго гарачае дыханне і дрыжанне пад нагамі ад яго хуткіх крокаў.

— Хлопцы, мне страшна, можаце адмяніць гэтую частку праграмы? — узмалілася Лена.

— Гэта так не працуе, — адрэзаў Дзіма, пільна сочачы за рэптыліяй.

Змей паспрабаваў пацягнуцца да дзяўчыны. Лена не на жарт была напалохана:

— Дзіма, зрабі што-небудзь! Прагані яго!

Хлопцы сталі перад гігантам на абарону дзяўчыны. Воўк пагрозліва зароў на цмока.

Цмок неадкладна адрэагаваў. Ён грозна зашыпеў, як распаленая цэгла ў вадзе, і ў пагрозлівай паставе падняўся на заднія лапы. Цяпер змей параўняўся з чатырохметровым ідалам, які стаяў у цэнтры паляны, і выглядаў яшчэ страшней.

ПАЭЗІЯ

Алена Гінько

ТУТ МОЙ КРАЙ

Вершы

Гінько Алена Іванаўна нарадзілася 22 жніўня 1965 года ў вёсцы Тузбіца Пастаўскага раёна. Закончыла філалагічны факультэт БДУ імя Леніна. Аўтар кніг «Самотная птушка» (1999), «Пяшчота пры журбе» (2003), «Я думала душой» (2015). Жыве і працуе настаўніцай беларускай мовы і літаратуры ў Віцебску.

ПАМЯЦЬ

Вёска Тузбіца — сіль-васіль,
сарамяжлівая кабетка...
Да цябе прыгарнуся здалёк,
мая сціплая любая кветка.
Я вярбінку сваю абшчаплю —
нагалосімся, пагамонім...
Разлятаецца рэхам «лю-б-лю...» —
і вяртаецца спеўнае «п-о-м-н-і-м...»
Эх вы, сцэжкі дзяцінства мае,
пуцявіначкі, раздарожжы!
...Хто ў нябыт адышоў — не стае,
А жывым паспрыяе хай Божа.
Хай люляе маленства вясна,
родны край атуляюць Нябёсы...
Эх, Пастаўская старана,
знiтаваны ў адно нашы лёсы.

Людміла Кебіч ТРЫ АПАВЯДАННІ

Кебіч (Вайтулевіч) Людміла Антонаўна нарадзілася 17 ліпеня 1951 года ў г. п. Краснасельскі Ваўкавыскага раёна. Старшыня Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі. Лаўрэат прэміі імя А. І. Дубко Гродзенскага аблвыканкама «За творчыя дасягненні ў галіне культуры і мастацтва» ў намінацыі «Пісьменнік года» (2002). Пераможца рэспубліканскага літаратурнага конкурсу «Лепшы твор года» ў намінацыі «Песенны жанр» за цыкл песень «Словы прызнання» (2010). Пераможца III абласнога літаратурнага конкурсу рукапісаў імя Цёткі (А. Пашкевіч) у 2020 годзе. Уладальнік дыплама і тытула «Чалавек года Гродзеншчыны» (2013). Узнагароджана медалём Францыска Скарыны (2014). Аўтар 19 кніг вершаў і прозы для дзяцей і дарослых, двух зборнікаў песень.

НАСАМРЭЧ ЯЕ ЗВАЛІ ГАННА

На выхадныя дні мы часта ездзім да маіх бацькоў, якія жывуць у гарадскім пасёлку недалёка ад горада Ваўкавыска. І заўсёды заязджаем на невялікі рыначак, які ўтварыўся тут нядаўна на месцы знесенага будынка, пабудаванага адразу пасля вайны і не вельмі прывабнага. Гэта быў доўгі драўляны аднапавярховы барак з драўлянымі прыступкамі, з невялікімі вокнамі, пафарбаваны ў цёмна-карычневы колер, які з гадамі здаваўся чорным і страшным. Тата расказваў, што ў гэты барак засялялі людзей, якія ўладкоўваліся на працу на цэментны завод «Перамога», адбудоўвалі і яго, і пасёлак, а калі стваралі сем'і, дык перабіраліся ў камунальныя кватэры.

Памятаю, як аднойчы мама ўзяла мяне з сабой, і мы пайшлі праведаць некалькі сямей, дзеці якіх вучыліся ў маміным класе і жылі ў тым бараку. Магчыма, маладой маёй маме таксама было страшна ісці ў барак адной. Памятаю доўгі вузкі калідор з цёмнай лямпачкай пад столлю, шмат дзвярэй і непрыемны даўкі пах.

У пакоі, дзе жыў мамін вучань, таксама было цёмна, брудна і неахайна. Мы наткнуліся на нейкае ядро, потым прайшлі за занавеску, якая падзяляла пакой на кухню і спальню. У спальні стаялі два ложка, а між імі стол. Матуля вучня паказала, дзе спіць яе сын, дзе робіць урокі, куды вешае школьную фор-

му. Мама нават нічога не запісвала ў свой журнал, сказала, што зробіць гэта потым, і мы хуценька пакінулі барак.

У гэтым жа бараку жыла адна цікавая жанчына. Мая дзіцячая памяць захавала яе вобраз вельмі ярка. Хадзіла яна заўсёды ў бруднай шэрай фуфайцы, з-пад якой да пят звісала ашмоцце — спадніца ці сукенка, разабраць было нельга. На галаве заўсёды была брудная, немаведама якога колеру хустка, абкручаная вакол шыі. Летам ці зімой — усё роўна. І што нас, дзяцей, вельмі ўражвала — жанчына заўсёды хадзіла босая. Ногі яе былі заўсёды брудныя, пальцы скручаныя і тоўстыя. Як толькі гэтая брыдка, брудная істота з’яўлялася ў нашым двары, дзеці беглі за ёю і дражніліся:

— Брудная Гандзя! Чорная Гандзя!

Часам нехта з хлопчыкаў кідаў у яе снежкамі, трэскамі, агрызкамі...

А Гандзя ішла як ішла, ні на кога не звяртала ўвагі. Некалькі разоў я бачыла, як яна паварочвалася да дзяцей, якія ёй ужо надта назалілі, паднімала руку і з нейкай дзіўнай усмешкай тупала на іх і палохала:

— Зараз як дам вам. Як з’ем вас!

І зноў ішла сваёй дарогай.

Помню, я расказала маме пра тое, як мы бегаем за Гандзю і насміхаемся з яе. Мама зрабіла сур’ёзны выгляд і папрасіла, каб я ніколі так не рабіла, таму што Гандзя — вельмі гаротная жанчына, яна раней была нармальнай, прыемнай і прыгожай. Але падчас Вялікай Айчынай вайны ў яе сям’і здарылася трагедыя, і Гандзя страціла розум, зрабілася псіхічнахворай.

Мяне вельмі зацікавіла гэтая гісторыя, і я настойліва прасіла ў мамы раска-заць мне пра Гандзю. Мама паабяцала. І аднойчы мы селі з ёю на канапу, мама распавядала, а перад маімі вачыма ўсплывалі жудасныя карціны мінулай вайны.

«Гандзя з’явілася ў нашым пасёлку яшчэ да вайны. Насамрэч яе звалі Ганна. Наш пасялковы хлопец прывёз яе з вёскі Калядзічы. Ажаніліся, гадавалі дваіх дзетак. Перад самай вайной нарадзілася трэцяе дзіцятка. Старэйшы хлопчык хадзіў ужо ў школу. Жылі нармальна, дружна. Працавалі, дзетак глядзелі... І тут — вайна. А ў нас жа вялікі цэментны завод, а побач, у Росі, вайсковая лётная часць. Пачалі мужчын на фронт забіраць, і Гандзінага мужа забралі. Яна перабралася з малымі дзецьмі да свекрыві ў вёску Навасёлкі. У вёсцы ж лягчэй пражыць у цяжкія гадзіны. Свякроў дапамагала дзетак гадаваць, а Ганна пайшла працаваць на завод, усе жанчыны тады там працавалі замест мужыкоў сваіх. Тры гады неяк адпакутавалі. Надта баяліся самалётаў, якія бясконца ўзляталі з Росенскага аэрадрома, рабілі некалькі кругоў у небе і ляцелі некуды на захад. Гуд стаяў такі, аж шыбы дрыжэлі.

Неяк праз чуткі, амаль перад самым вызваленнем, Ганна даведалася, што муж загінуў героем у баях за раку Днепр. Галасіла жанчына тыдзень, потым схамянулася: дзеці ж у яе, і трэба іх паднімаць. Плакаць перастала, зацялася і забылася ў працы. Неўзабаве вызвалілі Ваўкавыск. Немцы адступалі праз наш пасёлак, праз найбліжэйшыя вёскі, і ў Навасёлкі зайшлі. А фашысты пры адступленні былі надзвычай злыя. Палілі на сваім шляху ўсё, што можна было спаліць, здзекі з людзей такія ўчынялі, што не дай божа. Вяскоўцы пачалі хавацца ў склепах, уцякалі ў лес... А Ганна не паспела. Толькі дзяцей сабрала-захутала, толькі ў сені са свякрухай выбеглі, а паліцаі па падворку ідуць, наставіўшы аўтаматы. Выгналі ўсіх з хаты, загадалі стаць уздоўж плота, а самі ў хату пайшлі, нешта ці некага шукалі, таму што бразгалі, стукалі, варочалі там. Праз некаторы час выскачылі, злыя і з перакошанымі тварамі, на двор. Кінуліся да

Ганны з сямейнікамі, якія стаялі пад дулам нямецкага салдата ні жывыя ні мёртвыя. Адзін з іх падышоў да свякрухі, ткнуў ёй у грудзі пісталет і крыкнуў:

— Дзе ты хаваеш партызанаў?

Старая заплакала і заківала ў адказ галавой, маўляў, няма ў нас партызанаў. Але фашыст і не думаў яе слухаць — ён стрэліў ёй проста ў сэрца. Бабуля ўпала і памерла на месцы. Ганна голасна заплакала, дзеці завішчалі і схаваліся за Ганну. Фрыц наблізіўся да жанчыны і навіў пісталет:

— Дзе твой муж?

Ганна маўчала, ад страху яна не ведала, што казаць. Тады карнік загадаў сваім салдатам выцягнуць дзяцей з-за спіны маці. І калі іх паставілі ў радок, сказаў, зірнуўшы на Ганну:

— Цяпер скажаш, можа?

І ён па чарзе выпусціў кулі ў лобікі дзяцей. Яны пападалі на зямлю, як снапчкі на скошаным полі. Ганна страціла прытомнасць. Стрэл у яе галаву прыйшоўся якраз на той момант, калі яна падала.

А калі апрытомнела, зразумела, што жывая і толькі паранена ў плячо. Прамахнуўся гад фашысцкі!

Агледзеўшыся, Ганна ўбачыла страшную карціну: вакол яе на падворку ляжалі забітыя ўсе яе родныя. І жанчына другі раз страціла прытомнасць. Колькі часу яна праяжала на сваім падворку, ніхто не ведаў. Яе знайшла суседка, калі вярнулася са сховаў дахаты. Забрала да сябе, ды праз некаторы час зразумела, што Ганна страціла розум.

А што ж, на вачах фрыцы забілі траіх дзяцей і свякруху! Тут любы не вытрываў бы.

Вось з тае пары Ганна, якую сталі клікаць Гандзяй, не жыла ўжо, а існавала. Нікога не пазнавала, нічога не ведала, не помніла, а калі да яе падыходзіў хто-небудзь з жанчын і даваў ёй хлеба, булчак, яйка ці каўбаску, яна шырока ўсміхалася і называла тых жанчын імёнамі сваіх дзяцей. Вось такі жудасны лёс выпаў на долю гэтай жанчыны, таму здэкавацца і насміхацца з яе — вялікі грэх. Не дай Бог нікому!»

ПОЛЕ ПАМ'ЯЦІ

У той дзень Коля Алешка ганяў на полі ў футбол. Хлапчукі, яго ровеснікі, клікалі яго яшчэ зранку, але хлопчык павінен быў спачатку дапамагчы матулі па гаспадарцы, таму кінуў хлопцам мячык і паабяцаў прыбегчы да іх пасля дванаццатай гадзіны. Коля ж быў старэйшы ў сям'і і адзіны мужчына: тату забралі на фронт яшчэ ў сорок першым, а мама адна не спраўлялася, таму што ў яе на руках была малая Зойка, Колева сястрычка. Яна таксама патрабавала ўвагі.

Жыла сям'я Алешкаў у горадзе Магілёве, на вуліцы, якая цягнулася ўздоўж доўгага і шырокага Буйніцкага поля. Коля пасвіў на гэтым полі коз і авечак, ганяў на ровары, бегаў з хлапчукамі навывперадкі. А калі ў яго з'явіўся сапраўдны скураны футбольны мячык, які яму на дзень нараджэння — на сем гадоў — падарыў хрышчоны бацька, дык матуля не магла даклікацца сына з таго поля — дацямна футбалілі той мячык.

І ў той дзень футбалілі. Сабралася, як ніколі, адзінаццаць хлапчукоў. Крык стаяў неверагодны — азарт уганяў у экстаз, спіны і твары былі мокрыя, адзенне — хоць выкручвай!

Раптам у небе над полем, над галовамі малых футбалістаў загудзеў самалёт, ды так гучна, што гульня спынілася, а хлопчыкі глядзелі ўгору і зачаравана сачылі за самалётам. І толькі калі згледзелі, што ад машыны аддзялілася нешта чорнае і вялікае, ім зрабілася страшна, а самы старэйшы з іх, Віцька Гоеў, закрычаў:

— Бомба! Бяжым хутчэй!

І хлопцы кінуліся ўрассыпную, хто куды. Коля з суседскім Мішкам забеглі ў роў, які аддзяляў вуліцу ад поля, і заляглі ў ім. Самалёт скінуў адну бомбу на далёкім баку поля, пайшоў на другі круг, відаць, каб яшчэ раз скінуць бомбу. Хлопчыкі паднялі галовы, выглянулі з рова, і тут Коля згледзеў свой мячык, які яны забыліся на полі. Хлопчык хацеў ірвануць па мячык, але Віцька, на два гады старэйшы за сябра, схапіў яго за руку:

— Ты куды, дурны? Заб'юць!

Коля не паспеў вырвацца з Віцькавых рук, як амаль над самымі іх галовамі зароў самалёт. Хлопчыкі нырнулі на самае дно рова, у траву, а самалёт, крыху адляцеўшы, скінуў бомбу якраз на тое футбольнае поле, дзе толькі што мірна гулялі сябрукі. Пачуўся страшэнны выбух, угору ўзняліся груды зямлі і пылу, самаробныя драўляныя брамкі паваліліся і пачалі гарэць, гарэў і Колеў мяч. Сэрца сціскалася жалем. Але цяпер было не да мячыка. Вайна ішла, бамбілі Магілёў, немцы былі ў горадзе. Яны паводзілі сябе, як гаспадары: балявалі, здэкаваліся з мясцовых жыхароў, без пытанняў заходзілі ў любы дом і патрабавалі ўсё, што ім было заўгодна.

Калі трохі сціхла выццё самалёта, Віцька закамандаваў бегчы дадому, і хлопчыкі вылезлі са свайго сховішча. Агародамі пабеглі ў бок хатаў. Не паспеў Коля ступіць на свае соткі, як пачуў голас мамы. Яна бегла яму насустрач і клікала сына з усяе сілы свайго жаночага голасу.

— Дзякуй богу, жывы! А сыночак жа ты мой, і дзе ж ты лётаеш? Не бачыш, немцы горад бамбяць, па вуліцах пайшлі, яўрэяў шукаюць! — усхвалявана гаварыла мама, выціраючы рогам хусцінкі слёзы. — Хавацца трэба, сыноч. Я бабулю з Зойкай у склеп адправіла, па цябе пабегла. Хутчэй, дзетка, хутчэй!

У хаце Колю адразу пасадзілі ў падвал, які знаходзіўся ў кухні, недалёка ад уваходу ў хату, і быў заўсёды засланы ходнікамі. Мама кінула следам цёплую коўдру, нейкую вопратку і таксама палезла ўніз.

— Сядзім усе ціха, як мышы пад вёнкам, — прашаптала мама, і ўсе паціхлі, затаілі дыханне. Нават малая Зойка маўчала.

І тут яны пачулі, як наверху, у кухні, нехта ходзіць, а хутка пачуўся голас. Гэта была іх суседка, цётка Соня, іх хата стаяла на процілеглым баку вуліцы праз адзін дом ад іх. Яны былі яўрэямі. Мама азвалася, і цётка Соня заплакала:

— Дашка, любая, схавай маіх хлопчыкаў у сябе, га? Хрыстом Богам прашу! Немцы ўжо па нашай вуліцы ідуць, усіх выганяюць, усіх!

Раздумваць не было калі. Мама адчыніла люк падвала і прыняла хлопчыкаў на рукі. А Соня пабегла дамоў. Гэта былі пагодкі, Сашка і Яшка, пяці і шасці гадоў. Чорнагаловыя, кучаравыя, з вялікімі цёмнымі вачыма і доўгімі, як у дзяўчынак, вейкамі. Мама пасадзіла брацікаў у самы цёмны і далёкі куток і загадала не плакаць. Хлопчыкі выцерлі рукавамі кашуляў слёзы і замаўчалі.

Час ішоў марудна, у склепе было халаднавата, нягледзячы на тое, што на дварэ стаяла спякотнае лета. Часам да іх даносіліся гукі з вуліцы: шум, крыкі, стрэлы, выбухі, цяжкі тупат ног у ботах, дзіцячы і жаночы плач. Мама Дашка не вытрымала, калі крыху сціхла, паднялася і сказала:

— Пайду зірну, што там робіцца...

Яна асцярожна падняла накрыўку і вылезла на кухню. Праз занавеску зірнула на двор. І тут яе заўважыў немец, які адкрываў у гэты час веснічкі іх дома. Хавацца было позна. Дашка нерухома, як здранцвелая, стояла на накрыўцы, а немец, нацэліўшы на яе дула аўтамата, пытаў:

— Жыды ёсць? Дзе хаваеш жыдоў, мутэр?

— Няма, няма іх у нас, што вы, адкуль у нас жыды? — паўтарала спалоханая мама.

Усё ж немец згледзеў падполле і груба адсунуў Дашку ад яго.

— А тут хто? Адчыняй! — злосна загадаў ён.

Жанчына, ледзь не мёртвая ад страху, пацягнула за ручку накрыўкі і ціха, але вельмі выразна прагаварыла:

— Выходзім усе мае, бабуля і дзеці... Бабуля, Коля і Зойка.

Бабуля, напэўна, зразумела. Яна прыклала палец да вуснаў і прашаптала яўрэйскім хлопчыкам, каб заставаліся тут. А сама перадала Зойку матулі, затым падсадзіла на лесвіцу Колю і вылезла наверх. Немец не паверыў, што ў падвале нікога не засталася. Ён загадаў усім стаць каля печкі, тварам да сцяны, а сам падышоў да дзіркі, накіраваў у яе чорную пашчу аўтамата і даў чаргу стрэлаў. Дашка ледзь не самлела. Бабуля закрыла рукой рот Колі, каб не закрычаў. Маленькая Зойка моцна заплакала. Немец павярнуўся на плач дзяўчынкі, ступіў да бабулі, якая трымала яе на руках, і з усмешкай, якая падалася ўсім д'ябальскай, пагладзіў яе па галаве. І нечакана пайшоў з хаты, хутка, не азіраючыся. Жывіце, маўляў.

Мама кінулася да падвала. Спусцілася ў яго і ахнула: хлопчыкі былі жывыя. Яны сядзелі, моцна абняўшыся, і не маглі вымавіць ні слова. Не пацэліў аўтамат немца ў ні ў чым не вінаватых дзяцей. А магчыма, дапамаглі малітвы, якія ўвесь час гаварыла бабуля падчас іх сховаў.

Праз месяц, вечарам, калі ўжо сцямнела і дзеці павячэралі і леглі спаць, у дзверы пастукалі. Мама Дашка страпнулася: хто можа быць, немцаў, здаецца, пагналі далёка. На парозе стаялі мужчына і жанчына.

— Прабачце за позні візіт, мы па Яшку і Сашку. Яны нашыя пляменнікі. Я — брат Софы, іх мамы. На жаль, яе немцы тады, падчас пагрому, забралі і забілі. А хлопчыкі цяпер будуць нашымі сынамі. Так правільна, мы родныя, — хваляваўся мужчына.

Мама ўсё зразумела і вельмі ўзрадавалася, што браты набудуць сваякоў. Яна сабрала хлопчыкаў, дала на дарогу нейкай ежы, абняла і пацалавала іх. А калі за імі зачыніліся дзверы, заплакала: што чакае гэтых людзей? Вайна яшчэ не закончылася...

Неўзабаве наступіў верасень, Колька пайшоў у школу — у трэці клас. У Магілёве было больш-менш ціха. А хутка горад назаўсёды вызвалілі ад нямецкіх акупантаў і ўладкаваўся доўгачаканы мір. Цяпер Коля мог цэлымі днямі гойсаць па Буйніцкім полі з такімі ж хлопчыкамі, як ён, дзецьмі вайны. Праўда, поле было зруйнавана бомбамі да непазнавальнасці. Затое тата вярнуўся з фронту жывы. Хаця і паранены. Мама абяцала, што ён хутка паправіцца, што яна яго адпоіць казіным малаком. Таму Коля з асаблівым задавальненнем зноў выпасваў пасля школы і ў выхадныя дні козачак і авечак. Нават кароўку навязваў на полі і пільна сачыў за сваімі жывёламі — тату малако патрэбна!

Час бяжыць хутка. Коля скончыў школу, паступіў у медыцынскі інстытут і з'ехаў у сталіцу. Жыццё наладжвалася. Краіна набірала сілы, адбудоўвалася.

Ніна Гарагляд НЕ ПЛАЧУ Я...

Вершы

Гарагляд Ніна Васільеўна нарадзілася 20 лютага 1952 года на хутары Паўлінава Пінскага раёна. Скончыла філалагічны факультэт (беларускае аддзяленне) Брэсцкага педінстытута. Амаль 40 гадоў працавала ў раённай газеце «Навіны Камянеччыны» — ад літсупрацоўніка да рэдактара. Заслужаны журналіст Беларускага саюза журналістаў. Аўтар зборніка вершаў «Матчына песня» (1995).

Як словам крыўдным апякуць,
Боль сцішыць родны край.
Нібы любімую дачку,
Сустрэне з ласкай гай.

І не схілюся болей я
Ад словаў злых пакутніцай:
У родным краі за мяне
Бязрозанькі заступяцца.

На пустыя і забітыя хаты
Сёння хутар мой багаты...
Да Аўдоцці збяруся ў госці.
Кажуць цёткі: «Яна на пагосце».
Кот здзічэлы ля хаты яе...
Хто мне песні ў блакнот напаяе?
Збочу з вуліцы на прысады:
Дзед Васіль мне будзе рады.

Вунь у фуфаечцы нязменнай
 Ён нясе кароўцы сена...
 А то ж сын. Ці ж я сляпая?
 Кажа: «Тата памёр у маі».
 Як па могілках, па хутары
 У задуменні іду пакутлівым.
 Рэдка дзе святло гарыць...
 Каго пеўням тут будзіць?

Зламалі галінку чаромхі.
 І кінулі ў пыл без жалю...
 Пакутліва на сцезцы
 Пялёсткі паміралі.
 Курчыліся ад болю —
 На квет наступалі людзі...
 Нявіннай галінкі душа
 Тоненька плакала ў брудзе...

ЗІМОВАЕ

Шнуры сумуюць па бялізне
 у двары.
 На іх, нібы прышчэпкі,
 снегіры.
 Вятрыска гоніць птахаў
 да жытла:
 Там ежа і хоць крышачку
 цяпла.

І жменьцы семак птушкі
 вельмі рады.
 На снезе танчаць — дзякуй
 за спагаду...
 Ах, птахі, разам мы
 перазімаем.
 Сустрэнем не адну вясну.
 І адсвяткуем.

На рублі апошнія з палучкі
 Я вясну на вуліцы куплю.
 Белыя цнатлівыя пралескі
 Я з пары дзявочае люблю.

Вось трымаю я ў руцэ букецік
 І хутчэй нясу вясну дадому.

ПАЭЗІЯ

Іван Капыловіч НЕ РАССТАЮСЯ З ЁЙ...

Вершы

Капыловіч Іван Іванавіч нарадзіўся 2 лютага 1944 года ў вёсцы Забалацце Мазырскага раёна. Скончыў аддзяленне журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна (1967). Служыў у Савецкай арміі. Працаваў у газеце «Чырвоная змена».

Аўтар кніг прозы «Сонца садзіцца ў травы» (1978), «Два дні ў лютым» (1981), «Асенні гром» (1985), «Сны не вяртаюцца» (1988), «Імяны гадзіннік» (1991), «Пасынак» (1993), «Крумкач» (1997), «Лісты з далёкай чужаніны» (2000), «Калі трэба жыць» (2003) і інш.

Мая Айчына — лес бяскрайні
І калярэчныя лугі,
І косаў чуйны звон уранні,
І вастрверху стагі.

Кругі бусловы над балотам
І крыкі соваў уначы.
Час дум высокага палёту
І час, які ідзе, імчыць.

Мая Айчына — маці голас
І словы матчыны ў душы.
Буйны на полі жытні колас.
І тое ўсё, аб чым тужыў.

Не расстаюся з ёй ніколі
Ні на хвіліну, ні на міг.
Яна трываю і болей —
Усім, што маю і спасціг.

ПРОЗА

Аляксандр Пляшэвіч ЧАТЫРЫ АПАВЯДАННІ

Пляшэвіч Аляксандр Іосіфавіч нарадзіўся 20 чэрвеня 1943 года ў вёсцы Яфімавічы Клецкага раёна. Скончыў БДУ і атрымаў спецыяльнасць «журналіст». Працаваў у рэдакцыях розных газет. 27 гадоў рэдагаваў салігорскі «Шахцёр». Аўтар дакументальных кніг пра Салігорск і Салігоршчыну.

САЮЧЫХА

— Гыля! Гыля! Трасца на вас!

Саючыха ўстае з ганачка і, абапіраючыся на кіёк, ідзе выганяць з агарода гусей. На градках зазелянела маладая салата, і яны панадзіліся туды.

— Развяла гэтую плойму, цяпер спасу няма. І навошта мне столькі?

Яна зноў уладкоўваецца на ганачку, дзе цэлымі днямі грэе на сонцы свае старыя косці. Жыве Саючыха адна. Некалі была ў яе вялікая сям'я — яна з Васілём і шасцёра дзяцей. Дзеці сыпаліся адно за другім, як гарох з дзіравай кішэні.

— Цяжка, Васіль, і карміць, і адзяваць.

— Нічога, выгадуем — падмога будзе.

Не ведаў ён і яна не ведала, што вырастуць дзеці, раз'едуцца хто куды. І ад вялікай сям'і пры бацьках адна Гэлька застанеца. Ды і яна, як выйшла за муж, некуды на Палессе за мужам падалася... Наведаецца вясною, пасадзіць агарод, каб старой Саючысе занятак які быў, а маці ёй тых гусей ці курэй прыгатуе з сабою, пуху на падушкі наскубе.

Пра астатніх адзін Бог ведае, дзе яны і што з імі. Старэйшага, Антосіка, яшчэ пры жывым Васілю з цаліны ў труне прывезлі — рэшткі і зямлю з папалішча... Забілі яго там і спалілі. Росцік Скварцоў і Мішка Ганны Алёшавай таксама адтуль не вярнуліся, пахаронкі паштальён у канверце прынёс.

Гэта не зменшыла гора Саючыхі, разам з Ганнай і Маняй збіралася паехаць на далёкую цаліну, паглядзець у вочы тым злыдням. Ды ці знойдзеш іх у стэпе,

дзе, кажуць, сяло ад сяла за сто кіламетраў і калі іх сама міліцыя не знайшла? А мо і не шукала, бо, расказваюць, многае што тварылася на той цаліне.

Дагэтуль трымціць у старой сэрца па Міколку, які служыў у арміі на Камчатцы, ажаніўся з мясцовай дзяўчынай ды там і застаўся. Па першым часе браў водпуск і прыязджаў у два-тры гады з маці пабачыцца. Потым прысылаў пісьмы, а пасля і пісаць перастаў. Бывала, прыбяжыць маладая суседка, што жыла праз некалькі хат, крычыць:

— Баба Тэкля, Міколка звоніць!

Пакуль Саючыха з палка злезе, пакуль датупае да тэлефона — сувязь з Камчаткай прападзе. І ўжо невядома, калі Міколка зноў пазвоніць. Тады ідзе яна назад па вуліцы незадаволеная, бурчыць нешта сабе пад нос ці то на сына, ці то на сувязь. Выбіла Гэлька ў сувязістаў тэлефонны нумар для адзінокай маці, паставіла на стол новенькі апарат з радыётрубкай, каб можна было бліжэй ля сябе пакласці, а не спяшыць і падаць па дарозе да кожнага званка. Як Бога, чакала зноў, цэлымі днямі сядзела ля стала ці брала трубку з сабою, калі выходзіла на двор.

А потым, прывыкшы да апарата, як да будзённай рэчы, зрабіла выснову, што ёй ніхто не пазвоніць. Ні Славiк з Канады, ні Грышка з Аўстраліі. Усе даўно павырасталі, маюць свае сем'і, і праблемы ў кожнага свае. Толькі не можа зразумець Саючыха, чаго раз'ехаліся па свеце, як бы прытулку свайго няма?

Звілі б тут, у Яфімавічах, Сіняўцы ці ў Клецку, свае гнёзды, былі б усе разам — адной раднёю, адным кагалам. «Гуртам, — вучыў Васіль дзяцей, — і зрабіць што, і абараніцца лягчэй». Бывала, пасадзіць іх вакол сябе на зямлі — у хаце і падлогі людскай не было, глінабітная была — і давай выкладваць свае ідэі:

— Цыган за каня ды за табар трымаецца, а нам за зямлю трэба трымацца. Тут дзяды і бацькі нашы нарадзіліся і выраслі, і нам тут жыць.

Ці то навука да розуму не даходзіла, ці то ў жыцці нешта памянялася, ніхто з дзяцей не застаўся ў Яфімавічах. Нечым прывабіла Славiка Канада, а Грышку Аўстралія. А ён, Васіль, стараўся ў Яфімавічах жыццё наладзіць. У калгасе конюхам працаваў. Возьме каня самага моцнага — і ў лес па бярвенне на хату. Выбіраў камлі без падсечак, смалістыя, каб у сцяне доўга ляжалі. Дом, дзе цяпер жыве Саючыха, з такога бярвення складзены.

Будаваў Саюк сабе і людзям, усё грошай зарабіць стараўся. У калгасе працадні — палачкі голыя, а чалавек нейкую капейчыну дасць, хоць і ў яго яе не было. Дзецям мог да школы касцюмчык ці абутак купіць на змену шарачковым порткам і бахілам, што кожны дзень насілі.

Саюк у вёсцы, бадай што, адзіным паляўнічым быў. За паслугі людзям купіў дубальтоўку. Пойдзе з мясцовым настаўнікам Мішам Карыцікам на паляванне — і ў таго стрэльба была, — зайца ці курапатку прынясе. А калі пашанцуе, то і дзіка ўпалююць. У хляве свая жыўнасць, а дзічына з лесу, як ні кажы, не лішняя на сялянскім сталe. За яе плаціць не трэба, лічы, дармаўшчына.

Хаця што гэта Саючыха грашыць? За той дармаўшчынай Васіль, бывала, увесь дзень па гразі ці па снезе цягаецца, усе ногі адаб'е.

— Не шкадуеш сябе, Васіль. Хоць у нядзельку адпачыў бы, — прасіла яго.

А ён кожную нядзельку ў начную — коней калгасных пасвіць. Мужчыны, якім чарга выпадала, аднекваліся, прычыны знаходзілі. Васіль выручаў. Казаў: дваіную плату налічаць — тыя голыя працадні. Усё для сям'і стараўся. Загнаў ён сябе, рана ў магілу пайшоў. А можа, воўк вінаваты...

Шмат іх тады развялося, людзей не баяліся, у вёску прыходзілі сабак ці авечак з хлява браць. А ў тую ноч на маладога жарэбчыка напалі. Недалічыліся

яго пастухі раніцою. Пайшлі шукаць па выгане, дзе ноччу коні пасвіліся. У леташняй копанцы, з якой торф выбралі, ваўка ўбачылі. Усе берагі абскроб, вылезці хацеў, ды не змог. Выцягнулі яго, а потым баграмі з дна паднялі жарэбчыка з перагрызеным горлам.

Васіль за звера прэмію ад паляўнічага таварыства атрымаў. Усе грошы на мужыкоў пусціў — талакою ваўка з вады выцягвалі. Тыя цэлы тыдзень па вёсцы, як ачмурэлыя, хадзілі. А калгас за жарэбчыка пастуху рахунак прад'явіў. Пілі разам, разлічвацца давялося Васілю аднаму — не будзеш высвятляць, хто колькі выпіў, і грошы патрабаваць. Моцна да галавы ўзяў ён «воўчую» прэмію, змарнеў і неўзабаве памёр.

Чаго не перадумае Саючыха, цэлымі днямі на ганку седзячы. Пакорміць гусей, сарве на градках дзе большае зелле — і на сваё сядала. Няма тых сіл, што раней былі, і гаспадарка ёй адной не патрэбна. Напусціць хусцінку на вочы, каб сонца не сляпіла, прыхінецца да цёплай сцяны — жытае-перажытае роем у галаву лезе.

Прыгадае, як маладая ды рухавая за Адамавы Горкі, аж за пяць кіламетраў, у грыбы ці ягады хадзіла. Яна і цяпер пайшла б, ды ногі — бы кандалы на іх павесілі, і спіна дугою стала. «Чаго ты хочаш, Тэкля? Пад дзевяноста, равеснікі даўно на пагосце, а ты па зямлі яшчэ тупаеш», — суцяшае сябе.

Не гэта грэе душу, а сны ці ўспаміны пра тое, як яна жыла. Паўстаюць карцінкі былога, радасныя і светлыя. Не, не ад багацця, якога пасля вайны ні ў кога не было, — ад песень. Бывала, пасядуць дзяўчаты надвяхоркам на лаўках, што супраць кожнай хаты стаялі, адна завядзе, другая падхопіць — і плыве іх шматгалоссе над вёскай. А за садамі, па поплаве, дзе вясною вада разлівалася, а летам разнатраўе зацвітала, густы белы туман слаўся. І так гэта было дорага і міла.

А на Купалле хлопцы і дзяўчаты на гары, дзе ў вайну акопы былі, вогнішча распальвалі. Ды такое вялікае, што з суседняй вёскі бачылі. А потым апоўначы, калі месяц на небе павісаў, абручы па вуліцы ганялі. У чый двор закоціцца, той жэніцца ці тая замуж выйдзе. Колькі вяселляў тады ў Яфімавічах было!

Добра памятае Саючыха Васілёву і яе жаніцьбу. Прывеў яе ў сваю хату, пасадзіў на покуці, гасцей запрасіў — а яны не ўмяшчаюцца. «Давай, — кажа, — сталы ў садзе паставім». А ў садзе дрэвы ўсе ў бела-ружовай квецені. П'юць, гуляюць госці — бы ў рай трапілі.

Праз год на божы свет першынец паявіўся. Узяў Васіль на рукі Антосіка і пайшоў паказаць Тэклі вазок, які змайстраваў сваімі рукамі.

— Да дзяцей у госці ездзіць будзем!

Не даў яму Бог дачакацца той радасці: не паспелі дзеці вырасці, як яго не стала. А на іншыя радзіны і вяселлі Тэкля папаездзіла. Пакладзе ў вазок сена, каб зімою мякка і цёпла сядзець было, накрые з узорами вытканай пошцілкай, пасадзіць дзяцей — і ў Гусакі, Шчэпічы ці ў Зубелевічы. Тады радні сваёй, як цяпер, не цураліся. Клікалі ў госці сваякоў мо аж чацвёртага калена. Ды і ўся вёска жыла дружна. Рэдка калі паміж суседзямі чорны кот прабягаў

А Саючыха жаданым і патрэбным чалавекам у кожнай хаце была. Родзіцца хто ці памрэ — яе клічуць. Роды прыме і нябожчыка памые, у апошнюю дарогу правядзе. А то хто ж? Баба Тэкля — самая старэйшая, самая вопытная ў гэтым. На сваёй сям'і — бацьках і дзецях — навуку жыць і паміраць прайшла.

Ды ўзяць, хаця б, вока хто запарушыць. Адразу да бабы Тэклі, як да хуткай дапамогі. Засуне язык пад павека, паводзіць туды-сюды — і парушынік як не было. Толькі дома яе не заўсёды заставаў, шукалі не ў адным, дык у другім

канцы вёскі. Да людзей яе цягнула. Абапрэцца на кіёчак, усе навіны ў чалавека распытае, праводзіць яго на аўтобус ці сустрэне таго, хто прыехаў.

Сабралася неяк з сіламі Саючыха і патэпала паглядзець на сённяшнія Яфімавічы. Божухна! Што ж гэта з вёскай зрабілася? Дамы як дамы, толькі без людзей. Старэйшыя паўміралі, а дзяцей, нібы ветрам, паразносіла, як і яе сыноў. У лічаных хатах дух чалавечы трымаецца. Зоня Кудрыкава кватэру ў Мінску дзецям аддала, сама ў вёску прыехала. Ніна Калядойчава на зіму застацца збіраецца. Астатнія некалькі чалавек на бацькоўскіх сядзібах летам, як на дачы.

Адкуль жа тут людзям быць? — робіць выснову Саючыха. На былым калгасным цэнтры ні канторы, ні сельсавета, ні пошты, школу і клуб зачынілі. Ферму і мехдвор за дзясяткі кіламетраў перанеслі ў другі калгас, з якім аб'ядналі. Тут, у Яфімавічах, іншых навакольных вёсках няма дзе чалавеку затрымацца. Не селяцца маладыя, у горад падаюцца. Застаюцца такія, як яна. Ды і іх няма, Тэклі адна. Пагаварыць няма з кім. Маладзейшыя да Саючыхі не заходзяць, адасобіліся. А ў канец вёскі, дзе больш сталыя, далёка, туды ісці — ногі баляць. Бывае, тыя заглянуць. А так сядзіць цэлымі днямі на ганачку, мо ў тысячны раз успамінае жытае-перажытае.

А ў нядзельку, як некалі, завяжа святочную хусцінку, дастане з куфра прыгатаваную на апошні дзень спадніцу, выйдзе ў канец кветніка, на вуліцу, адкуль праз поле могілкі відаць, і доўга стаіць, абапёршыся на кіёчак.

— Забраў бы ты мяне, Васіль, — звяртаецца да мужа. — Затрымалася я на гэтым свеце.

— Не спяшайся, Тэклі, прыйдзе і твой час, — быццам чуе яго голас.

Яна гатова да Васіля і Антосіка хоць цяпер, толькі Грышку, Міколку, Стасіка і Славіка перад смерцю ўбачыць хочацца. Каб перастала балець мацярынскае сэрца па іх. «Пэўна ж, і іх мучыць туга па доме, але нешта не дае ім прыехаць да маці», — апраўдвае сыноў Тэклі. Потым паціху паварочваецца і ідзе на ганчак працягваць сваю думу, дажываць век.

ТАЙНА ЧЫРВОНАГА ХУТАРА

Цэлымі днямі Рыгор корпаўся ў гаражы, наводзіў і ніяк не мог навесці парадка.

— Так і водпуск пройдзе, — сказаў жонцы, прыйшоўшы з двара. — Мусіць, паеду я ў Азярышча, сяброў даўно не бачыў, матэрыял для кнігі збяру.

У Азярышча Рыгора клікалі не сябры і не кніга, а падзеі шматгадовай даўніны, якіх ніяк не мог забыць. Яны то хаваліся недзе ў закутках памяці, то нечакана ўсплывалі, прыемна трывожылі душу.

Правераныя ў розных паездках «Жыгулі» спрытна беглі ў далёкую палескую вёску. На парозе гасця сустрэў збянтэжаны гаспадар, а гаспадыня бегала па каморках, даставала і ставіла на стол вясковыя прыпасы, усё вохкаючы, што не папярэдзіў аб прыездзе.

Паспытаўшы хатняга вінаграднага віна, разведзенага для моцы паравым першаком, далі волю ўспамінам, аповедам пра сямейнае жыццё, будучую пенсію.

— Пакуль працую, хачу матэрыял для кнігі сабраць. Трэба было б на Чырвоным Хутары пабываць. Можа, ёсць там хто.

Аксана Ярашонак ТЫ ЗАЎЖДЫ Ў СЭРЦЫ

Вершы

Ярашонак (Камінская) Аксана Мікалаеўна нарадзілася 11 ліпеня 1982 года ў Маладзечне. Скончыла гарадскую СШ №1 імя Янкі Купалы і філалагічны факультэт БДПУ імя Максіма Танка. Настаўнічала ў вёсцы Ілья, на Вілейшчыне, дзе жыла з сям'ёй. У 2016 годзе вярнулася ў родны горад і стала працаваць у журналістыцы.

Аўтар зборніка вершаў «Звычайнае шчасце» (2015).

Пад наглядам гаспадароў
Прыбіраю ў хаце старой.
Пыл сціраю з шафаў, і кніг,
І невядомых святых.

І хачу зразумець штораз
Сэнс ад гэтых кітайскіх ваз,
Ад гадзінніка, што прыціх,
І ад кветак, заўжды жывых.

Роўным стосам складаю зноў
Пісьмы з войска, што ад сыноў,
І паштоўкі, дзе шчасця ўсім
У новым восемдзесят другім.

Пад наглядам гаспадароў
Прыбіраю ў хаце старой...
Пыл змахну з партрэтаў і кніг
І падасца: як пры жывых.

Расада на вокнах прэ,
І дзіка бітбоксаяць птушкі.
Вось-вось — і муры двароў
Аздобиць пахучы бэз.

Прырода сваё бярэ,
Адвечнага не парушыць.
І хай на душы — мароз,
Ды травень пануе спрэс.

Гатуюцца шашлыкi,
Гудуць на пляцоўках дзеці,
І кволенькі дзьмухавец
Імкнецца з травы міргнуць,

І сэлфяцца мінакі,
Зрываючы вішняў квецень...
Вясна да людзей ідзе,
І людзі жыццё жывуць!

Наталля Саянава ЧАКАННЕ ЗІМЫ

Апавяданне

Саянава Наталля Вячаславаўна нарадзілася 24 чэрвеня 1981 г. у Барысаве. Скончыла факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (2003 г.), працуе старшым выкладчыкам на тым жа факультэце. Апавяданні друкаваліся ў часопісах «Малодосць», «Полымя» і калектыўным зборніку «Пакуль б'ецца сэрца» (2013).

Не прадаецца бацькоўскі куток

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

Уладзімір і Ганна Дзямідчыкі.

Іхнія дзеці і ўнукі:

Юрка і жонка Валянціна, іхні сын Саша;

Міша і Соня, іхнія два сыны Пеця і Лёша (дачка памерла ў дзяцінстве);

Толік і Дуня (дзяцей не было);

Алег і Люся, іхнія тры дачкі Ірына, Алена, Алеся;

Мікола і Настасся, іхні сын Уладзімір і дачка Аксана.

Бёска рыхтавалася да зімы. Усё радзей наязджалі дачнікі, паціху дзеці і ўнукі забіралі састарэлых гаспадароў у горад. Па вечарах вокны свяціліся ў зусім нешматлікіх хатах.

Соня і Дуня трымаліся адна за адну. Уголас ніхто гэта не агучваў, але малодшаму пакаленню было зразумела: пакуль абедзве жывыя, з месца іх чапаць не варта. Ужо потым, пасля, нешта прыйдзеца вырашаць... Але праходзіла адна зіма, за ёю іншая, а бабулі, здавалася, застылі недзе на парозе ці то старасці, ці то вечнасці, і ніякая, дзякаваць Богу, халера іх не брала. Нават кавід, і той неяк разам адпрэчылі: забаранілі дзецям прыязджаць у хату, сустрэкаліся на двары, як заўсёды, сілкаваліся цыбуляй ды часнаком замест за-

межных вітамінаў, вакцынавацца адмовіліся гэтак жа дружна разам, як рабілі і астатняе ўсё жыццё.

Самае парадаксальнае было тое, што насамрэч яны былі адна адной ніхто па крыві, іх калісьці аб'яднала прозвішча братоў Дзямідчыкаў, за якіх дзеўкі па чарзе павыходзілі замуж.

З таго часу мінула амаль паўстагоддзя.

Братоў было калісьці пяцёра, аднак зараз з усіх застаўся толькі адзін, малодшы.

Мікалай жыў на самым канцы вёскі, у тым баку ўжо не засталося нікога з іх пакалення, толькі ўлетку, на дачны сезон, прыезджалі дзеці і ўнукі іх колішніх равеснікаў. Жонка яго, Настасся, памерла гадоў пяць таму, у адзін момант схпілася за сэрца і нават хуткай не дачакалася, хоць, грэх жаліцца, медыцынская дапамога заўсёды прыезджала да іх даволі шпарка, хвілін за дваццаць.

Мікалай быў малодшым з братоў Дзямідчыкаў. Але ўжо нават яму, меншаму, пераваліла за семдзесят. І суседзі здзіўляліся, як завіхаецца па гаспадарцы мужык, які ўсё жыццё пражыў пры клапатлівай бабе, і дзеці неаднаразова падштурхоўвалі яго пераехаць да кагосьці з іх. Дачка і сын жылі ў сталіцы, абое мелі кватэры і былі гатовыя забраць бацьку. Але Мікалай заставаўся ў роднай хаце: дзе нарадзіўся, тут і паміраць трэба. Ён жыў у бацькоўскім двары, хату гэтую яны, браты, адбудаваў з татам, калі Колю, самаму малодшаму, было дзесяць, а Юрку, старэйшаму, васьмнаццаць.

Браты разышліся па сваіх гаспадарках, а бацькоўскі кут застаўся ім з Настассяй, яны і даглядалі і маці, і тату. Але дапамагалі ўсе, маці пасля інсульту некалькі гадоў ляжала, не рухалася, і дзеўкі-нявесткі па чарзе прыходзілі дапамагаць Настассі і мыць, і перакладаць састарэлае, невялічкае, сухое, але такое цяжкое цела жанчыны, што нарадзіла іх дужых, моцных, шыракаплечых мужыкоў: браты былі нібы на падбор, і ростам, і выглядам як тыя асілкі, хоць і пасляваеннай пары дзеці, але вымахалі — усім дай Божа такіх сыноў. І нявесткі былі добрыя, па гаспадарцы спрытныя, да скандалаў не свойскія, усё жыццё разам жылі, адна другой дапамагалі. Эх, прамільгнула жыццё, і не агледзішся...

Як вырашалі пытанне з завяшчаннем астатнія, Мікола не пытаўся. З пляменнікаў толькі Сашка застаўся ў вёсцы, жыў разам з маці Валянцінай, жонкай старэйшага з братоў. Але ён і быў адзіным сынам, дзяліцца ні з кім не трэба. Ужо б, наадварот, лепей знайшоў бабу якую, ды пра сваю, уласную сям'ю дбаў.

Калісьці ў маладосці Сашка загахаўся у дзяўчыну з суседняй вёскі, і добра ў іх ладзілася, нават жаніцца думалі, а потым нехта напляткарыў, што яна нейкай далёкай раднёй даводзіцца ці то Дзямідчыкам, ці то Сашкавай маці, бо яна таксама была не з мясцовых, і планы на вяселле разладзіліся. А хлопец больш ні на кога і не глядзеў, а цяпер — куды, шосты дзясяткак размяняўшы... Эх, і навошта тады пляменнік слухаў тыя нагаворы, нават калі і сапраўды дзесьці чые продкі агульныя былі, дык што здзіўляцца, у іхняй вёсцы праз аднаго прозвішчы паўтараюцца: Дзямідчыкі, Капыткі ды Міхалецкія. Пэўна ж, аднойчы ўсе раднёй былі.

Праязджаючы міма Юркавай, а цяпер, пэўна Сашкавай хаты, Мікалай цокнуў языком, але спыняцца не стаў: сёння па плане было іншае.

У пэўным сэнсе ён адчуваў сябе, як бы па-савецку гэта пазначылі, брыгадзірам — адказным за ўсю вёску. Калгасаў даўно не было, і вёсачка іх, схаваная паміж лясоў і палёў, цішэла ды бязлюднела ўсе апошнія трыццаць гадоў: спачатку зачынілі школу, потым — клуб, апошняй зруйнавалі старую, адбудаваную адразу пасля вайны ферму. Толькі ФАП пакуль заставаўся: у вёсцы жылі пераважна пенсіянеры. Вось пра іх Мікалай і турбаваўся. Кожны дзень

на сваім міні-трактарчыку, а летам, то і на веласіпедзе — як-ніяк, па сённяшніх мерках ён, бадай, ці не самы маладзейшы ў вёсцы, — Мікола нібы рабіў аб'езд уздоўж абедзвюх вясковых вуліц, то на возера, то ў суседнюю вёску ў магазін, а нярэдка і на могілкі — родных праведаць. А па дарозе заадно прыкмячаў жыццё за знаёмымі платамі: у Соні з Дуняй сабака брэша, то ўсё пакуль у адносным парадку. У суседзяў Міхалецкіх, Галіны з Паўлам, бадай, адзінай пары, што засталася ў вёсцы разам, дымок з хаты паднімаецца — таксама можна не хвалявацца. Сашка, той і сам калі загляне, пра маці распавядзе, пра Міколавых спытаецца, сам навінамі з сельсавета падзеліцца: пляменнік хадзіў або ездзіў на працу ў цэнтральную вёску.

Цяжэй за ўсіх было з Люсяй.

— Горка! Горка! Коля, ты чаму маўчыш? — Соня, якая сядзела побач, падпіхнула хлопца локцем.

Ён ніякавата павёў плячыма, і каб братавая адчапілася, прамармытаў:

— Горка...

Калі сёння каму і было сапраўды гэтак, як патрабавала жадаць маладым старая традыцыя, то так можна было сказаць пра Колю.

Ён да апошняга, разумеючы ўсё глупства і дарэмнасць сваіх патаемных маўраў, спадзяваўся, што здарыцца нешта гэтакае, ад чаго вяселле не спраўдзіцца.

Яго раздзіралі пачуцці, настолькі моцныя і адначасова супрацьлеглыя ў моцы сваёй, што гэта амаль пужала. Але ўсе, і сам Мікола ў першую чаргу, ведалі, што ён не баіцца нічога: ні на заклад застацца ў начным аднаму з цэлым табуном коней, ні сплываць на той бок возера і назад без перадыху, ні таемна ад бацькі скрасці пачак цыгарэт. А тое, што спрабаваць закурыць ён адмовіўся наадрэз, ніхто і не спісаў на палахлівасць: Коля не бачыў у тым сэнсу, і ніхто б яго не прымусіў даказваць сваю адвагу такім манерам.

Але цяпер ён не разумеў сам сябе. Захапленне братавай абранніцай, зайздрасць да самога брата Алега, пачуццё віны за такія недапушчальныя думкі — усё пераблыталася ў яго святломасці.

— Ой, Колька, выпусці мяне, — зноў штурхнула яго Соня, старэйшая братавая. — Нешта гарача надта ў хаце, млосна мне.

Яна павольна паднялася з-за стала, прытрымліваючы ўжо даволі прыкметны жывот.

— Давай дапамагу, — збянтэжана падставіў руку Мікола, — хадзем на вуліцу, падыхаць. А дзе Мішка?

— Ай, — адмахнулася Соня, — мо, па гарэлку палез, вунь, глянь, як разыходзіцца, хоць бы хапіла запасаў нашых.

— Ну, табе не пра тое цяпер хвалявацца, — махнуў галавой Коля.

— І табе таксама, хлопчык, хвалявацца не трэба, — ціхенька, нібы спачувальна прамовіла жанчына. — Гэта табе здаецца. Тваё шчасце цябе наперадзе чакае.

Мікалай коратка, спадылба глянуў на Соню і, адчуўшы, што чырванее, паспрабаваў ці то супярэчыць, ці то апраўдацца, а можа, прыкінуцца, што не разумее:

— Ты пра што, Соня?

— Колька, ты не спяшайся. Усё ў цябе будзе, сваё, не адабранае. А Люся... Люся дарослая для цябе. І... — Соня памаўчала, нібы вагаючыся, ці варта працягваць, але дадала: — Яна прыгожая, добрая, але Алегу з ёй будзе нялёгка.

«І чаму ў памяці ўзнік той эпізод», — здзівіўся сам сабе стары Мікалай. Цікава, ці сама Соня яго не забыла. Але ж не спытаеш... Яны ніколі за ўсё жыццё, а з тае пары прайшло больш за паўстагоддзя, не вярталіся да размовы пра

брата і яго жонку. Ды і сам ён амаль не ўспамінаў пачутыя тады словы, так што ўвогуле магло падацца, а ці не здалося яму тое Соніна прароцтва.

Братавая мела рацыю. І тое, што Коля ўспрымаў за першае каханне, прайшло даволі хутка, нават яшчэ да з'яўлення ў яго жыцці Настасіі, і з Люсяй Алегава сямейнае жыццё не надта гладка складалася. Можна, з непрывычкі яе, гарадской дзяўчыны, да вясковага побыту: Люся нарадзілася і, пакуль не скончыла педвучылішча, жыла не абы-дзе, а ў сталіцы, а ў вёсцы іх апынулася, лічы, амаль выпадкова — па размеркаванні. Напрыканцы сямідзясятых адмовіцца ад абавязковых і амаль непазбежных двух гадоў адпрацоўкі маглі сабе дазволіць толькі дачкі вельмі высокапастаўленых асоб, а Люся ўсё ж да такіх не адносілася. Калі б не знаёмства з Алегам, яна, зразумела, у вёсцы не затрымалася б. Але... Каханне перамагло. Праўда, потым яны спрабавалі пераехаць у горад, але Алега цягнула назад, на радзіму, да зямлі. І Люда ўсё ж падпарадкавалася мужу.

Цікава было іншае: нават пасля смерці Алега, заўчаснай і вельмі нейкай недарэчнай, — ён, не дачакаўшыся нават пяцідзясяцігоддзя, патануў у возеры, якое, здавалася, ведаў з дзяцінства, як свае пяць пальцаў, сапраўды, — і нават пасля таго, як сама пайшла на пенсію, а дзеці раз'ехаліся спачатку па інстытутах, а потым і ўладкаваліся ў горадзе працаваць — Люся засталася тут, у вёсцы.

Яна не вельмі часта заходзіла да сваякоў, і тыя, інтуітыўна адчуваючы яе стрыманасць, таксама імкнуліся не выказваць назойлівасць. Ды і каму ўжо гасцяваць: на ўсю вёску, лічы, пяць з паловай хат засталася, яшчэ летам, дык на чыйсьці лавачцы бабы збяруцца, а ўзімку і ўвогуле кожная ледзь па сваім двары тупае.

Таму і лічыў Мікалай абавязкам не абавязкам, але нейкай унутранай душэўнай патрэбай раз-два на тыдзень наведваць усіх, хто заставаўся ў Арэшніках. Так бы мовіць, трымаць сітуацыю пад кантролем. Тэлефоны і гэтыя, новыя, як іх, мабільнікі — гэта, вядома, добры сродак сувязі, але пад старасць глухаваты становішся, яшчэ паспрабуй дакрычацца ў тую трубку. А пабачыш чалавека, словам перакінешся — і суразмоўцам весялей.

Калі быў жывы Юрка, Міша ды ўсе яны, пяцёра братоў Дзямідчыкаў, збіраліся па суботах, кабеты збіралі на стол, усе разам мітусіліся дзеці, і сядалі за агульную вячэру, — жыццё віравала, і, здавалася, так будзе заўсёды, на тым трымаецца свет.

«Усё мінецца, толькі праўда застаецца», — любіла паўтараць маці.

І дзе зараз тая праўда?..

— Соня, ці ты спіш?

Яна варухнулася пад коўдрай пад нямоцны гук тэлевізара.

— Не, не сплю. Вунь, балаболку ўключыла, хутка ж кіно пачнецца.

Дуня, расчырванелая з вуліцы, прысела побач.

— Што паштальёнка казала?.. — у задуменні спытала жанчына.

Пенсію ў вёску прывозіла паштовая машына раз на два тыдні. Для мясцовых гэта было не тое каб свята, але нагода пабачыць, хто яшчэ тут, не з'ехаў на зіму, не захварэў, не...

«На пошту», як і паўсюль, хадзіла Дуня. Яна была і маладзейшая — з усіх Дзямідчыкавых нявестка Дуня выявілася самай маладой, хоць замуж пайшла за сярэдняга па старшынстве брата, Толіка. Увогуле, раз-пораз, асабліва на пачатку і не свае, блыталіся, хто ў гэтай вялікай сям'і каму і кім прыходзіўся, дзе былі і з кім раслі чыя дзеці. Але, зразумела, самі Дзямідчыкі ведалі, што да чаго. Цікава, ці задумваўся ўпотаі пра тое хоць хто з іх?

ПАЭЗІЯ

Аляксандр Кулак НАТХНЕННЕ МАЁ І ЛЮБОЎ

Вершы

Кулак Аляксандр Віктаравіч нарадзіўся 26 жніўня 1964 года ў вёсцы Белагорац Валожынскага раёна. Закончыў Даўбенеўскую васьмігодку, СШ №2 г. Валожына, Вілейскае ПТВ-124. Працаваў на заводзе «Зеніт» опыткам-механікам. З 1987 года — у родным раёне, працуе ў РУП «Валожынскі жылкамунгас».

Аўтар зборніка «Фарбы роднага краю» (2024).

МАЯ КРАІНА

Вачамі блакітнымі лёну
Глядзіш на мяне зноў і зноў —
Краіна імшараў зялёных
І волатаў нашых — зуброў...

Чаромхавы пах непаўторны —
Ніколі яго не забыць.
А ў небе над лугам прасторным
Жаўрук сыпле срэбра, звiніць.

Зноў крочу знаёмай сцяжынай,
Зноў радасна так на душы:
Тут хата бацькоў, дзе рабіна
Расце ля крыніцы ў цішы...

Вачамі блакітнымі лёну
Глядзіш на мяне зноў і зноў,
Куточак мой любы, чароўны,
Натхненне маё і любоў.

Сяргей Грахоўскі

«ГЭТА АДКРЫТАЯ ДУША:
ВЕСЯЛУН, ДАСЦІПНІК, РАГАТУН»*Да 30-гадовага дня памяці Максіма Танка*

7 жніўня г. г. спаўняецца 30 гадоў, як пайшоў з жыцця выдатны беларускі паэт, грамадскі і дзяржаўны дзеяч Максім Танк. Аж не верыцца — цэлых 30 гадоў споўнілася, як няма з намі дарагога Яўгена Іванавіча! Гэта была ўнікальная асоба не толькі ў гісторыі беларускай літаратуры, але і ва ўсім грамадска-культурным абсягу Беларусі, ва ўсім працэсе беларускага дзяржавабудаўніцтва, пра што мы неаднойчы пісалі і гаварылі.

Нядаўна, пераглядаючы матэрыялы свайго дарэшты запушчанага хатняга архіва, давялося натрапіць на старонкі даўніх гутарак пра Максіма Танка з яго добрым і шчырым прыхільцем і сябрам, таксама пісьменнікам складанага жыццёвага і творчага лёсу, вядомым паэтам, празаікам, публіцыстам, перакладчыкам Сяргеем Грахоўскім.

Максім Танк і Сяргей Грахоўскі... Гэта былі пісьменнікі аднаго творчага пакалення, амаль аднагодкі. Абодва нарадзіліся ў верасні, праўда, М. Танк у верасні 1912 г. у Заходняй Беларусі, а С. Грахоўскі ў верасні 1913 г. у Савецкай Беларусі. Кожны з іх годна пераадолеў адмераны яму шлях нягод і выпрабаванняў, захаваўшы вернасць высокім духоўна-маральным каштоўнасцям і прыхытэтам. М. Танк прайшоў складанымі і небяспечнымі заходнебеларускімі падпольніцкімі шляхамі барацьбы за чалавечую годнасць, сацыяльную і нацыянальную волю і справядлівасць, дарогамі вайны, С. Грахоўскі — шматгадовымі завейна-халепнымі таежнымі шляхамі, нялёгкімі дарогамі сібірскай ссылкі. М. Танку давялося двойчы зведаць зняволенне за рэвалюцыйную прасавецкую дзейнасць у Польшчы, а С. Грахоўскаму, таксама двойчы, па афіцыйным заключэнні, — за контррэвалюцыйную, антысавецкую дзейнасць у БССР і СССР.

У адрозненне ад ціхага, спакойнага, разважлівага Яўгена Іванавіча, Сяргей Іванавіч быў дужа эмацыянальным, імпульсіўным, гарачым чалавекам. Цвёрда пераканы ў праўдзівасці сваёй пазіцыі і назіранняў, ён часта не лічыў патрэбным стрымліваць сябе ў меркаваннях, характарыстыках і ацэнках, выказваўся рашуча, бескампрамісна, хлестка, экспрэсіўна. Тым больш цікавымі і пазнавальнымі (бо шчырымі) з’яўляюцца яго адказы на пытанні аўтара гэтых радкоў.

Прапаную чытачам часопіса «Полымя» выбраныя старонкі сваёй гутаркі з Сяргеем Грахоўскім ад 1 красавіка 1996 г. Спадзяюся, што яна не страціла сваёй цікавасці і актуальнасці і сёння.

— Сяргей Іванавіч, нядаўна пасля цяжкай і працяглай хваробы пайшоў у лепшы свет наш выдатны паэт Максім Танк. Я ведаю, вы добра зналі яго.

Што б вы маглі сказаць пра Яўгена Іванавіча як асобу, паэта, яго месца ў нашай літаратуры?

— Я для сябе Максіма Танка адкрыў з вялікім спазненнем і ў незвычайных акалічнасцях і абставінах. Я ў той час яшчэ (гэта 1944—1945 гады) знаходзіўся ў лагеры, але Беларусь была ўжо вызвалена. Жыў тут пасля вызвалення Мінска мой дваюродны брат, вядомы хірург Бобрык Мікола Іванавіч (ён прайшоў усю вайну начальнікам хірургічнай службы 3-га Беларускага фронту), а яго малодшы брат быў маладняковец Янка Бобрык. Я напісаў яму ліст. Тады ўжо быў створаны Саюз пісьменнікаў. У Саюзе пісьменнікаў бібліятэкаркай працавала Марыя Канстанцінаўна Хайноўская, якая добра мяне ведала. І яна праз майго гэтага дваюроднага брата пачала прысылаць мне беларускія часопісы — першыя, якія пачалі выходзіць адразу пасля вайны. І вось, памятаю, у адным з нумароў часопіса «Беларусь» я для сябе ўпершыню адкрыў невядомае мне імя — Максім Танк. Чаму? Таму што ён быў у Заходняй Беларусі, там выдаваўся, гэта былі пераважна падпольныя выданні і да нас яны не даходзілі (у 1936 годзе ён фактычна і пачаў выдавацца там). Я пра яго нічога не ведаў. І першыя яго вершы ў гэтым часопісе мяне здзівілі, узрадавалі, захапілі свежасцю, арыгінальнасцю, вельмі вострым бачаннем жыцця і атмасферы беларускага быту. Я помню, як цяпер, гэта былі два вершы: «Яна хату бяліла» і «Іван ды Мар'я». І рытміка іх, і настрой, і ўся моўная фактура мяне літаральна зачаравалі. І я ўжо пачаў цікавіцца Танкам — хто ён, што ён? Паўтараю: дагэтуль я не чуў і не ведаў яго. Я мог бы зараз працытаваць гэтыя вершы, якія і цяпер мне надзвычай падабаюцца.

Нарэшце я пасля лагера вярнуўся ў Беларусь. Да літаратуры тады я ніякага дачынення не меў, наадварот, баяўся нават сустрэкацца з літаратарамі, каб яны не пазналі мяне, не заўважылі, што я зноў тут. Жыў я ціха на Случчыне, настаўнічаў ва Урэцкай школе, выкладаў рускую мову і літаратуру, таму што выкладаць беларускую мне не дазвалялі, каб не напладзіў нацыяналістаў. Паўтараю: я выкладаў рускую мову і літаратуру. Мову я ведаў добра, таму што многія гады пражыў у натуральным расійскім асяроддзі. І калі я ў настаўніцкай браў «ЛіМ» або пачынаў чытаць «Звязду», пазіралі на мяне настаўнікі і пыталіся: «А вы разве понимаете что-нибудь?» «Ну, знаете ли, языки близкие, славянские, я понимаю сущность», — адказваў я. Ну, зноў жа, калі мне трапляліся вершы Танка, Панчанкі... Праўда, я цудоўна ведаў і Куляшова, і Броўку, і Глебку. Васіль Вітка быў мой аднакашнік па Бабруйску, некалі ў адным пакоі мы там жылі. Праўда, я не ведаў, што гэта той самы Цімох Крысько. Выпадкова яшчэ ў «Беларусі» там, у лагеры, убачыў рэцэнзію на кніжку «Гартаванне» Васіля Віткі, а партрэт, гляджу, Цімоха Крысько. Што такое — пераблыталі ці не? Аказваецца, ён узяў такі псеўданім.

Я вельмі цікавіўся, сачыў за творчасцю Максіма Танка. Потым я выехаў яшчэ на доўгі час у вечную ссылку ў Сібір, там я толькі часам чуў па радыё пра яго, асабліва калі праходзіла дэкада беларускай літаратуры і мастацтва ў Маскве. Я прыслухоўваўся да кожнай перадачы, слухаў песні беларускія, самыя вясёлыя песні ў мяне выклікалі слязу, таму што гэта ўсё было блізкае, роднае, дарагое. І калі я вярнуўся ў Мінск, жыць не было дзе мне, працаваць не было дзе, і Купаліха, Уладзіслава Францаўна, гэтая мая двойчы выратавальніца і маці, прывяла мяне ў Саюз пісьменнікаў (а я і не ведаў, што гэта Саюз пісьменнікаў) і настаяла, каб мяне адправілі ў Дом творчасці Каралішчавічы, каб мець нейкі прытулак, пакуль знайду работу. Там я сустрэўся з Петрусём Броўкам, сваім даўнім знаёмым. Я дваццаць гадоў быў адарваны ад літаратуры, а вершы ў мяне пісаліся, і было даволі шмат напісана. Ён мяне сустрэў і гаворыць:

«Ну, што ты робіш, што думаеш рабіць?» Я кажу: «Знаеш што, хацеў бы настаўнічаць». — «Ну, а вершы?» Я адказваю, што за дваццаць гадоў настолькі адстаў, мабыць, мне ўжо і не варта займацца паэзіяй. «Ну, а ты пачытай». Я пачытаў. «Дык ты зусім не адстаў, не горш за ўсіх астатніх нашых пішаш». А там якраз Анатоль Вялюгін быў. Вялюгін, Калачынскі, Рылько. Вось, кажа, я скажу Толю Вялюгіну... Прыйшоў да мяне Анатоль Вялюгін. А ў яго была выключная памяць. Ён помніў мае даваенныя вершы, якія я друкаваў яшчэ хлапчуком у «Чырвонай змене», «Чырвонай Беларусі»... Я аддаў яму вершы, ён іх падрыхтаваў і надрукаваў ужо ў жніўеньскім нумары. Рэдактарам «Полымя» тады быў Максім Танк.

Ну, і я тады зайшоў у рэдакцыю.

— Вось, першая сустрэча з Максімам Танкам, якая яна была?

— Прыйшоў я ў рэдакцыю... Думаў, ну гэта пыхлівы, напышчаны такі, сур'ёзны рэдактар. Божа мой, ён мяне сустрэў, нібыта старога знаёмага: «А, здароў, Сяргей. Я вот пачытаў твае вершы, — даём, друкуем. Як ты, раскажвай?» Разгаварыліся мы з ім. «А дзе ты сядзеў?» Я гавару: ну, там-та і там... «Дык я ж таксама пабываў у падвалах НКУС. Калі гэта?» І адразу на ты. Ну, мы недзе равеснікі, ён быў на год старэйшы за мяне. Гаворыць: «Я ж з Заходняй Беларусі, як камсамольца, мяне пасылалі сюды, у Мінск». А тут на вуліцы Розы Люксембург, аказваецца, была канспіратыўная кватэра, у якой знаходзіліся курсы для работнікаў камсамола і партыі Заходняй Беларусі. Ім тут чыталіся лекцыі. «І вось мяне прыслалі на гэтыя курсы. Але затрымалі на мяжы, не разбіраючыся, шуганулі ў падвал. Я там прасядзеў, пакуль не давялі, што я — не шпіён, не проста перабегчык (ну, гэта доўгі час быў). Нарэшце, я трапіў на гэтыя курсы, і там нейкі Трафімаў чытаў нам лекцыі па беларускай літаратуры. Трафімаў, Трафімаў... А потым, калі я ўжо прыехаў сюды, гляджу: дык гэта ж Лынькоў быў». Вось так мы разгаварыліся і ў нас устанавіліся вельмі харошыя, блізкія адносіны на ўсё жыццё.

Мне пашанцавала неяк, я адразу ўключыўся ў літаратурнае жыццё. Недзе ў 1957 годзе праводзілася дэкада беларускай літаратуры ў Літве. Гэта было на такім шырокім узроўні. Вось у мяне яшчэ нядаўна былі здымкі з той дэкады. Хто там? Броўка ўзначальваў, Глебка, Зарыцкі быў, Вялюгін, Звонак, Тарас, ну, і канечне, Танк, як даўні вільнянін. Ён там кожную сцэжку ведаў, ён там сядзеў на Лукішках. Вадзіў нас, раскажваў пра старую Вільню, дзе што было. Гэта адкрытая душа, весялун, дасціпнік, рагатун, з ім проста душа адпачывала, ты паднімаўся на нейкія вышэйшыя ступені чалавечай даброты і непасрэднасці. Ну, там, канешне, шмат было выпіта і з'едзена. Прычым, Максім Танк у рот не браў ніколі нічога спіртнога. Мне з ім даводзілася бываць у многіх застоллях, ён піў «Нарзан», «Баржомі», чокаўся з усімі, гаварыў дасціпнейшыя тосты, п'янелі ўсе, ён рабіў выгляд, што п'янее і ён, весела гаварыў, рагатаў — ні ў адным воку, што называецца. Так ён трымаўся. Цікавейшыя гэтыя паездкі былі, надзвычай!

Танк для мяне адкрыўся як класічны паэт, вершы яго я магу вам прачытаць — гэта дакладныя класічныя рыфмаваныя вершы. А пасля, мабыць, пад уплывам польскай паэзіі, польскай літаратуры, французскай літаратуры Танк захапіўся верлібрамі. Я іх не зусім успрымаў і цяпер не зусім успрымаю. Ну, вось такі прыклад: быў вялікі літаратурны вечар у філармоніі. Выступалі там Танк, Аўрамчык, я і іншыя паэты. Я ведаю дзясятка сваіх вершаў на памяць, і я іх чытаў. Мікола Аўрамчык — у яго цэлая праграма адпрацавана — ён заўсёды чытае па памяці. Танк выходзіць з кніжкаю, чытае толькі па кніжцы. А потым у

кулуарах кажа: вот, чэрці, вы ўсё ведаеце на памяць, а я ні аднаго свайго верша не помню. Я кажу яму: дык, канечне, цяжка ж запомніць гэтыя верлібры.

Ён, здаецца, ніколі не скардзіўся, што хворы, што ў яго хворае сэрца. І дзіўна было б, каб яно не было хворае, таму што ён перажыў многа і столькі хваляванняў і дабрыні ў ім было. Я пасля першага інфаркту неяк зайшоў у сваю першую клінічную бальніцу да сваёй дакторкі (выдатная дакторка, шчырая беларуска Ірына Аляксандраўна Аляшкевіч), зайшоў да яе ў ардынатарскую, а пасля яна кажа: Сяргей Іванавіч, зайдзіце ў сваю былую палату 405, паглядзіце, хто ляжыць на вашым ложку. Заходжу — Максім ляжыць у піжаме і чытае «Жыцце літэрацке». Павіталіся, пытаю: як ён трапіў сюды? «Ой, братка ты мой, замучыла арытмія». Я гавару: я ведаю добры сродак. «Ну, скажы». Я нахіліўся да яго: «Кінь пісаць верлібры — кончыцца твая арытмія, ты ж з рытму збіўся...» Ён зарагатаў і пасля на гэтую тэму напісаў верш.

Максім Танк быў дасціпнік, весялун і, разам з тым, выключна дысцыплінаваны чалавек, вельмі абавязковы, пунктуальны, адказны. Таксама, як і Броўка, ён нідзе не пазніўся ні на адну хвіліну, ніколі нікога не падводзіў. Мне давалося з ім разам працаваць у Саюзе пісьменнікаў, таксама, як і з Броўкам. Калі ён стаў старшынёю Саюза, а я быў (Броўка мяне ўзяў, працуючы ў энцыклапедыі і ўзначальваючы Камітэт па дзяржаўных прэміях) сакратаром Камітэта па дзяржаўных прэміях, і ён падпарадкоўваўся Саюзу. Я часта сустракаўся з ім, мяне дзівіла яго выключная паслухмянасць перад гэтым высокім домам, перад ЦК. Прыходзіла такая, па-мойму, вельмі недалёкая жанчына, якая працавала ў сектары ідэалогіі, Жанна Міхайлаўна ці Пятроўна. Яна давала такія ўстаноўкі, што дзіўна было слухаць, і мы дзівіліся ўсе. Максім Танк: «Ага, ага, добра, добра, Жанна Міхайлаўна, усё будзе зроблена, ой, як добра вы сказалі». Яна пайшла, ён паціскае плячыма: «Ну, што рабіць, ЦК загадала, трэба выконваць». Я гавару: «Ну, што ты перад ёй?...» — «Ну, знаеш, думка ЦК для мяне...» Я пасля пытаю ў Янкі Брыля: «Ну, ты ж лепшы друг Танка, чаму ён такі паслухмяны перад гэтай жанчынай?...» — «Ты ведаеш, ён выходзіў у КПЗБ, у Заходняй Беларусі, у падпольнай камуністычнай партыі, дзе была строгая дысцыпліна, і вось у яго засталася гэтае паслухмяства». Гэта мяне трошачкі здзіўляла. Ну і, канечне, такія яго шэдэўры, як «Ave Maria», «Жэтон», тая ж самая «Песня кулікоў», многія мініяцюры... Якая гэта глыбіня і шырыня! Я думаю, калі б многія яго верлібры былі даведзены да кандыцыі класічнага верша, яны б сталі здабыткам усяго народа, усіх чытачоў, таму што, як ні гавары, наш народ прывык да класічнай паэзіі, да таго ж Купалы, Коласа, Багушэвіча, да лепшых сучасных паэтаў. А верлібры... Іх жа не запомніш. І я па сваёй наўнасці лічыў, што ў літаратуры павінны быць шчырасць, адкрытасць, незалежна ад пасады чалавека, ад яго становішча, ад яго месца ў літаратуры — хай гэта пачатковец ці класік. Я памятаю, як некалі, у тыя мае першыя гады, калі я яшчэ хлапчуком быў, у Доме пісьменніка ў вочы крытыкавалі нават саміх Купалу, Коласа, Бядулю, Чарота. У гэтых адносінах быў своеасаблівы Броўка. Калі я з ім працаваў у энцыклапедыі, ён мне заўсёды, заканчваючы работу, званіў наверх (я ў канферэнц-зале сядзеў) і прасіў зайсці да яго. Я заходзіў. «Паслухай мае новыя вершы, але бяры паперку і аловак, можа, ты заўважыш на слых якую-небудзь недакладнасць, збег немілагучны і інш.» Я рабіў яму заўвагі, ён заўсёды прымаў іх і згаджаўся са мною. Я быў перакананы ў тым, што, калі зрабіў нейкія заўвагі — правільныя ці няправільныя, — на іх звернуць увагу. Ведаю па сваім асабістым вопыце. Часам я каму-небудзь чытаю. Вось былі мае лепшыя сябры — Скрыган, Пальчэўскі, Вітка, Русецкі, Вялюгін. Я чытаю... «Эй, тут слаба ў цябе, тут праблема...». Ды не — пачынаю даводзіць, тлумачыць,

апраўдвацца. Пасля агледзеўся — правільна, правільную ж заўвагу зрабілі, трэба папраўляць.

А вось гэта было тады, калі я ўзначальваў секцыю паэзіі ў Саюзе і Пятрусь Броўка арганізаваў... Кіраўніцтва Саюза пісьменнікаў паставіла на абмеркаванне ўсе часопісы — органы Саюза пісьменнікаў: «Полымя», «Беларусь», «Маладосць», і мне Броўка даручыў зрабіць агляд паэзіі часопіса «Полымя» за 1963 год. Я вельмі акуратна, сумленна прачытаў ад радка да радка ўсю паэзію «Полымя». Канечне, усяго я запомніць не мог, я напісаў тэкст свайго даклада, з цытатамі, і калі далі мне слова... А тады ўпершыню з'явіліся Дуся Лось, Сербантовіч — я пра іх мусіў гаварыць. Максім Танк — рэдактар «Полымя» — сядзіць у прэзідыуме. Броўка, Танк, Гурскі, Кулакоўскі... Ну, і я пачынаю чытаць свой даклад, а ў мяне былі некаторыя заўвагі да вершаў Танка. Вось я вам магу прачытаць: «За мінулы год з двума вялікімі падборкамі вершаў выступіў Максім Танк. Я не ведаю такога выпадку, каб пра яго вершы не гаварылі, каб іх не абмяркоўвалі, каб пра іх не спрачаліся. У кожнай нізцы паэта абавязкова ёсць вялікія ўдачы, нечаканыя адкрыцці, якія з'яўляюцца гонарам нашай літаратуры. Ёсць і сапраўдныя шэдэўры, нахштальт «Ave Maria», ёсць проста добрыя вершы, напісаныя вельмі шчыра, свабодна, з добраю чалавечаю ўсмешкаю, з адкрытаю душою. Але трапляюцца і ў Максіма Танка, асабліва ў вялікіх падборках вершы, якія нагадваюць падрадкоўнікі, загатоўкі або неадшліфаваныя рукапісы». Тут я даю цытату.

«Такія цікава задуманыя, але рана надрукаваныя вершы, не выратоўвае нават суседства з моцнымі, вельмі глыбокімі па думцы...» і г. д. І цытаты тут, якія выклікалі ўсмешку. Танк усміхаецца, ківае галавою. Я адчытаў гэты даклад і думаю, што ж будзе? А рэдактарам «ЛіМа» тады быў Нічыпар Пашкевіч. Я сеў на сваё месца, а ён у мяне з-за спіны: «Дай тваё выступленне, я пагляджу». Я яму сунуў гэтыя старонкі, ён глядзеў-глядзеў. Я яму кажу: «Ну, давай, Нічыпар». — «Не-не, мы надрукуем». І вось, калі ласка, на першай старонцы «ЛіМа» гэта надрукавана з пераносам далей. Гэта я сёння выпадкова адшукаў да вашага прыходу.

Вы знаеце, я чытаю яго верлібры з цікавасцю, з захапленнем, але, разам з тым, я прывык, я вырас на класічнай паэзіі, на дакладных памерах і рыфме. Ну, гэта, можа, мая слабасць, некаторыя цяперашнія сучаснікі маладыя мяне лічаць стараверам, традыцыяналістам і г. д. Але я ведаю, што людзі, звычайныя чытачы, на якіх мы арыентуемся, для якіх мы пішам, асноўная маса, успрымаюць іменна такую паэзію. Усе гэтыя выверты... Вось цяпер я гляджу, асабліва ў «Крыніцы», ну, я нічога там не разумею. І я лічу, што кожны танкаўскі верлібр — гэта дыямент, але яшчэ неадшліфаваны. Калі б прайсціся па іх добрым разцом, калі б усе грані належным чынам адшліфаваць, гэта былі б сапраўдныя дыяменты.

Ну, вось вазьміце яго верш «Святочная»:

Каб не было ў нас крыўды і сваркі,
Ладзілася жыццё і гаспадарка –
Наліце чаркі!

Каб наша слава гула па свеце,
Не заглядала маркота ў сэрца –
Глынём з вядзерца!

Каб радасць біла ў цымбалы, ў бубен,
А ўсім жылося, шчасліва, любя –
Падайце кубак!

Каб дружба век не хадзіла ўпрочкі,
Бліжэй была як свая сарочка –
Падымем бочкі!..

Каб не было даляглядаў хмарных,
Дзён беспрасветных, пражытых марна, —
Нясіце гарнец!

СПАДЧЫНА

Уладзімір Караткевіч

РЭКАМЕНДАЦЫІ ДЛЯ ЎСТУПЛЕННЯ Ў САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ

Тэксты рэкамендацый друкуюцца ўпершыню паводле копій рукапісаў, якія захоўваліся ў архіве Саюза пісьменнікаў БССР.

РЭКАМЕНДАЦЫЯ

Я, Караткевіч Уладзімір Сымонавіч, рэкамендую ў члены Саюза пісьменнікаў Наўроцкага Аляксандра Піліпавіча¹. Я ведаю яго як аднаго з лепшых маладых паэтаў рэспублікі, паэта глыбокіх думак і тонкіх адчуванняў, паэта па-сапраўднаму здольнага і працавітага.

Я ведаю яго як чалавека, што сучасна мысліць і ўвесь час знаходзіцца ў творчых пошуках, якія ўжо цяпер далі пэўны вынік і абяцаюць немалыя поспехі ў далейшым. Я ведаю яго як чалавека па-сапраўднаму адданага Радзіме, якой ён хоча служыць сваёй творчасцю.

Па-сапраўднаму люблю вершы паэта. Такі верш, як «Размова з Уладзімірам Ільічом», і такую паэму, як «Стрэл у твар смерці».

.
Маркс!
Ты калісьці ля гэтага акіяна
Паставіў свой пісьмовы
Стол.
Гэта быў з чалавечых дум
Акіян кіпучы.
О, натхнення салодкі боль.
Больш за сорок гадоў
Ты адмучыў,
Каб з акіяна
Вылавіць соль.
Ты паміраў,
А заводы і фабрыкі ў дыме патоплі,
З паравозных печаў
Вырываўся агонь.
Ты паміраў, і апошнія той солі кроплі
Твая
сціскала далонь.

Гэтыя радкі лічу ледзь не найлепшымі радкамі аб Марксе ў нашай сучаснай паэзіі.

Люблю тыя вершы паэта, якія актыўна пратэстуюць супраць вайны.

Дарэмны просьбы. Суха стрэл хлопнуў.
Абвалілася першае бервяно,
І раптам дзіця закрывала. На ўсю Еўропу
Закрывала яно.

Люблю такія вершы аб працы, як «Рукі» і «Адгабляваная дошка», такія лірычныя вершы, як «Чатырохгранная ваза», «Ты — мяцеліца», «Дзе ты», «Яблыня кахання». Лічу, што яны цудоўныя па прастаце, шчырасці і сапраўды нацыянальнай форме.

Чашы яблык напоўнены салодкім сокам,
Ціха застылі галіны, каб сок не разліць.
Я ўвесь напоўнены вялікай журбою,
І журба разліваецца па твары маім.
Можа, таму, што мне відаць,
Як елка вярхушкай-штыком
Заходзячае сонца рассякае напалам?
Не, таму што
Белым бінтом бяроза бінтуе рану,
Якую пакінуў цяжкі асколак,
Той асколак, які хацеў загубіць
І гэты вечар з цішынёю пявучай,
І мяне, хто слухае гэтую цішыню.

Падабаюцца мне і сатырычныя вершы паэта.

Творы Алеся Наўроцкага былі перакладзены на рускую мову і друкаваліся ў часопісе «Дружба народаў».

Я лічу, што кніга паэта «Неба ўсміхаецца маланкаю» і новыя вершы, якія змешчаныя ў часопісе «Полымя», даюць падставу для таго, каб прыняць Алеся Наўроцкага ў члены Саюза пісьменнікаў.

Уладзімір Караткевіч

Член Саюза пісьменнікаў з 1957 года; нумар членскага білета — 4093.
6 лютага 1964 г.

¹ Наўроцкі Аляксандр (Аляксандр Піліпавіч; 1937—2012) — беларускі паэт і празаік. Па спецыяльнасці медык. Аўтар зборнікаў вершаў «Неба ўсміхаецца маланкаю» (1962), «Гарачы снег» (1968), «Пакаленні і папалішчы» (1990), зборніка апавяданняў «Валун» (1976), рамана «Валун» (1994). У 1978 г., пратэстуючы супраць выкарыстання псіхіятрыі ў палітычных мэтах, выйшаў з Саюза пісьменнікаў. У. Караткевіч напісаў рэцэнзію «Запрашэнне на свята» на першую кнігу вершаў А. Наўроцкага «Неба ўсміхаецца маланкаю» (апублікавана ў № 12 часопіса «Малодосць» за 1962 год са змененым загалоўкам «З любоўю да чалавека»).

Прэзідыуму праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі
Праўленню Саюза пісьменнікаў Беларусі

РЭКАМЕНДАЦЫЯ

Я, Уладзімір Караткевіч, ведаю Васіля Сяргеевіча Сёмуху¹ некалькі год, з тых часоў, калі ён быў рэдактарам адной з маіх кніг². Рэдактарам зычлівым, высокакультурным, суровым ва ўсім, што датычылася таго, каб кніга зрабілася лепшай. Тое самае могуць сказаць і іншыя пісьменнікі, кнігі якіх ён рэдагаваў. Пачуццё стылю, выключнае веданне моў і, перш за ўсё, сваёй, беларускай, аж да тых тонкасцяў яе, да якіх ведаюць яе лічаныя, веданне ўсіх яе стыхій, дыялектаў, гаворак, арга — рабіла заўсёды неацэнную дапамогу людзям, якіх

ён рэдагаваў. Вельмі карыснае было таксама веданне ім некалькіх іншых моў. Наколькі я магу меркаваць — дасканалае веданне.

Я не казаў бы пра гэта, каб усе тыя якасці спаўна не выявіліся ў яго перакладах. Ён выпусціў у свет некалькі перакладаў кніг нямецкай літаратуры, сярод якіх я лічу асабліва ўдалым пераклад кнігі Людзвіга Рэна³. Часамі мне даводзіцца чуць аб гатовых працах, якія ляжаць у яго ў партфелі, перакладах з Шылера, Гейнэ, Наваліса, Рыльке.

Некаторы час таму назад В. Сёмуха скончыў вялікую, амаль неверагодную па маштабе працу — першы пераклад на беларускую мову «Фаўста» Гётэ. Я сачу за гэтай працай даўно, і адзінае, што выклікае ў мяне непаразуменне, — гэта тое, што пераклад дагэтуль не надрукаваны, не выдадзены асобнай кніжкай.

Шмат людзей ужо чыталі яго, і таму я магу казаць аб перакладзе «Фаўста» як аб перакладзе высокамастацкім, выключна дакладным, паэтычным. Гэта сам Гётэ і, у той жа час, Гётэ, які нібыта напісаў сваю вялікую паэму па-беларуску. Я ведаю некаторыя пераклады паэмы і смела лічу, што пераклад В. Сёмухі па мастацкай дакладнасці вышэй за рускі пераклад Пастарнака⁴ і роўны з лепшым, дагэтуль, латышскім перакладам Яна Райніса⁵ (дарэчы, Сёмуха ў працэсе працы вывучыў гэты пераклад, як і шматлікія іншыя, дзеля таго, каб ведаць вопыт перакладчыкаў і пазбегнуць іхніх памылак; ён ведае латышскую мову і перакладае цяпер, а мо і пераклаў ужо, драму Я. Райніса «Агонь і ноч»).

Лічу, што такі перакладчык — вялікі набытак для нашай пісьменніцкай арганізацыі, і таму рэкамендую Сёмуху Васіля Сяргеевіча ў члены Саюза савецкіх пісьменнікаў.

Уладзімір Караткевіч, член Саюза з 1957 года.

Членскі білет № 4093.

18 лютага 1966 г.

¹ Сёмуха Васіль Сяргеевіч (1936—2019) — беларускі перакладчык і літаратурны крытык. Член Саюза пісьменнікаў з 1977 г. Перакладаў з нямецкай, латышскай, польскай, украінскай і іншых моў. Пераклаў на беларускую мову творы В. Брэдэля, Л. Рэна, І. В. Гётэ («Фаўст», 1976), Г. Фалады, Р. М. Рыльке, Ю. Тувіма, Т. Мана («Доктар Фаўстус», 1989) і інш., кананічны тэкст Бібліі (2002). Выйшла кніга выбраных перакладаў «Прыйдзі, стваральны дух» (1986). Для Віцебскага тэатра імя Якуба Коласа пераклаў драму Ф. Шылера «Марыя Сцюарт» (пастаўлена ў 1968), п'есы О'Ніла «Каханне над вязамі» (пастаўлена ў 1987), Н. Саймана «Гэты палкі каханак» (пастаўлена ў 1988). У. Караткевіч тры творы, прысвечаныя перакладу «Фаўста» Гётэ, зробленаму В. Сёмухам: «Абмеркаванне перакладу "Фаўста"», «Аб першым перакладзе "Фаўста" Гётэ», «Наш Фаўст».

² Маецца на ўвазе кніга У. Караткевіча «Леаніды не вернуцца да Зямлі», набор якой быў рассыпаны ўвосень 1963 г.

³ Кніга Л. Рэна «Вайна без бітвы» (1962).

⁴ Пераклад Барыса Пастарнака «Фаўста» Гётэ на рускую мову выйшаў асобнай кнігай у 1960 г.

⁵ Райніс (сапр. Пліекшанс) Ян (1865—1929) — латышскі паэт, драматург, перакладчык, грамадскі дзеяч. Народны паэт Латвіі (1940). Аўтар зборнікаў вершаў «Далёкія водгукі ў сінім вечары» (1903), «Пасей буры» (1905), «Дадому» (1920), п'ес «Напалову ідэаліст» (1905), «Агонь і ноч» (1905), «Залаты конь» (1913), «Ветрык, вей!» (1913), «Іосіф і яго браты» (1919) і інш. Пераклад «Фаўста» Я. Райніс зрабіў у 1897—1903 гг.

Людміла Рублеўская

ПАДАРОЖЖА Ё ГАЛЫНКУ І ВАКОЛ

Гэтае падарожжа было асабліва атмасферным, а часам гатычна-дэкадансным... Так здараецца, калі едзеш у пару «чорнай восені» — лісты амаль апалі, шаргацяць пад нагамі, парудзелыя, пачарнелыя... Нізкае шэрае неба, туман, чорнае голле, на якім прывідна-залатыя ўспышкі апошняга лісця... І руіны. Мімаволі адчуваеш, як сціраюцца межы з мінулым, набліжаюцца ягоныя цені...

Дыванок у званіцы, ручнікі ў царкве

Пачалося з могілак. Мы ўздыхаліся на пагорак па сцежцы паміж магілаў, а наверху, на фоне цёмных соснаў і шэрага неба, сіняя-сіняя царква... Як выратаванне ад восеньскіх мрояў.

Галынка... Вёсак Галынак, кажуць, у Беларусі з два дзясяткі. Назва гэтай жа — ад урочышча Галавае балота. Месца панылае... Але мясціны гэтыя на Ключчыне з даўняй гісторыяй і слаўныя. Калісь за іх цягаліся каралева Бона і князь Цімафей Пузына — тая частка, што дасталася Пузыну, і займела назву Галынка.

Гаспадары мяняліся... У 1653 годзе новы ўладар, віленскі скарбнік Адам Дамінік Чыж, пабудаваў тут драўляную царкву. Але не пашанцавала — у наступным годзе пачалася Трынаццацігадовая вайна, і храм згарэў. Нашчадкі таго Чыжа ў 1788 годзе на тым жа месцы зноў узвялі царкву святых апосталаў Пятра і Паўла. Не паверыце — яна дасюль захавалася, вось, перад намі, на ўзгорку пасярод могілак! Толькі ў 1863-м яе трохі перабудавалі, і з'явілася брама-званіца.

У царкве служба, і ля могілкавай агароджы чакаюць аўто і ровары. Ідзем паміж магілаў да брамы-званіцы — яна таксама драўляная, сіняя-сіняя, з белымі ўпрыгожваннямі... Старых магілаў чамусь не бачна, хаця ясна, што хавалі тут не адно стагоддзе. Затое вока чапляецца за знаёмае прозвішча на помніках — Крэпскія... Гэта прозвішча майго стрыечнага дзеда Юзіка, які маладзенькім прыбіўся да бабулі Ліды, уцёкшы, калі яго сям'ю везлі ў Сібір як раскулачаных... Мо адсюль карані сваякоў?

Уваход праз сінюю браму-званіцу — як у іншае вымярэнне... Пад брамай пачынаецца дарожка з бетонных плітак. Нейкая асаблівая ўтульнасць — усё чысценька вымецена, выцёрта, на прыступках пад брамай ляжыць вязаны дыванок, такія вязала для храма і мая мама, буйным апліком з рознакаляровых ануцак. А вось званы на другім ярусе званіцы нейкія дзіўныя — прыглядаемся, нібыта з абрэзкаў труб... Пасля пачула версію — са старых кіслародных балонаў.

Што ж, званы здымалі са званіцаў паўсюдна, часта пераплаўлялі на больш «важныя» патрэбы...

Раман Сэрвач

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА Ў МАРЫЙ ЭЛ

З 2007 года ў Беларусі штогод праводзіцца круглы стол беларускіх і замежных пісьменнікаў «Мастацкая літаратура як шлях адзін да аднаго». З 2015 года — Міжнародны сімпозіум літаратураў «Пісьменнік і час». Арганізатары — Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, Саюз пісьменнікаў Беларусі, Выдавецкі дом «Звязда» (раней, з самага пачатку правядзення круглых сталоў, — яшчэ і рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і мастацтва», якая працавала ў нашай краіне ў 2002—2012 гг.), а таксама выдавецтвы «Мастацкая літаратура» і «Беларусь». Да правядзення аднаго з круглых сталоў спрычынілася, здаецца, у 2009 годзе, і выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі». Калі круглыя сталы праводзяцца ў межах праграмы Дня беларускага пісьменства, то сімпозіум літаратараў — у час правядзення Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу. Адметнасцю гэтых мерапрыемстваў з’яўляецца наладжванне кантактаў паміж пісьменнікамі розных краін, паміж перакладчыкамі, якія праяўляюць увагу да розных нацыянальных літаратур. І так традыцыйна склалася, што частымі гасцямі круглых сталоў, сімпозіумаў з’яўляюцца паэты, прэзаікі, крытыкі, літаратуразнаўцы, публіцысты, перакладчыкі, якія пасля і становяцца шчырымі прапагандыстамі беларускай літаратуры ў свеце. Пачынаючы з 2007 года, у Беларусь не аднойчы наведваліся прадстаўнікі розных нацыянальных літаратур Расіі, — удмурцкай, аварскай, чачэнскай, кабардзінскай, башкірскай, татарскай, чувашскай, калмыцкай...

Не аднойчы гасцявалі ў Мінску і марыйскія пісьменнікі — прэзаік і перакладчык, заслужаны работнік культуры Рэспублікі Марый Эл, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Марый Эл імя С. Г. Чавайна Юрый Салаўёў (ён доўгі час працаваў дырэктарам Выдавецкага дома «Марыйскае кніжнае выдавецтва»), паэт, дзіцячая пісьменніца, перакладчыца, заслужаны работнік культуры Рэспублікі Марый Эл, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Марый Эл імя С. Г. Чавайна Святлана Грыгор’ева-Сато (з 2010 года яна — старшыня Агульнарасійскай грамадскай арганізацыі «Саюз пісьменнікаў Расіі» Рэспублікі Марый Эл). Прывязджала ў Беларусь і марыйская дзіцячая пісьменніца Крысціна Архіпава, але з іншай нагоды. Крысціна ўдзельнічала ў адным з фестываляў дзіцячага чытання ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа. Менавіта такія жывыя сустрэчы і паспрыялі пашырэнню прасторы беларускіх публікацый у Марый Эл.

Некалькі слоў пра Марый Эл, марыйцаў і марыйскую літаратуру. Насельніцтва гэтага рэгіёна складае (згодна з перапісам 2024 года) 669 854 чалавекі. Сталіца — Яшкар-Ала. Рэспубліка ўваходзіць у Приволжскую федэральную акругу Расійскай Федэрацыі. Марыйцаў у рэгіёне 246 560 чалавек. Дзяржаўныя мовы — марыйская і руская. Марыйцы — фіна-ўгорскі народ. Усяго марыйцаў 557 000 чалавек. З іх у Расіі жыве болей як 423 тысячы... Акрамя Марый

Эл, болей за 100 тысяч марыйцаў — у Башкартастане. Жывуць прадстаўнікі гэтага народа і ў Кіраўскай вобласці, і ў Свядлоўскай, а яшчэ ў Татарстане, Удмуртыі, Ханты-Мансійскай аўтаномнай акрузе, Чувашыі... Жывуць марыйцы і ў Беларусі — болей як 400 чалавек. Вытокі марыйскай літаратуры — у XVIII стагоддзі. Гэта былі публікацыі, звязаныя з вывучэннем побыту, гісторыі, даследаваннямі, якія праводзілі супрацоўнікі Расійскай акадэміі навук. Якраз у той час ствараліся шматмоўныя слоўнікі розных народаў Расіі. Іх аўтары, укладальнікі (епіскап Дамаскін, Герард Фрыдэрык Мілер, Пётр Палас і іншыя) уключалі ў гэтыя слоўнікі і марыйскія словы. Росквіт жа марыйскай нацыянальнай літаратуры адбыўся ў XX стагоддзі. З 1907 па 1913 гг. у Казані (Расія, Татарстан) выдаваўся «Марла каляндар» («Марыйскі каляндар»), дзе былі надрукаваны творы марыйскіх аўтараў. У асноўным — паэтычныя. На старонках выдання былі ўпершыню надрукаваны паэтычныя творы С. Чавайна, В. Васільева, Г. Мікая і іншых таленавітых марыйцаў. Сярод іншых вылучаўся Сяргей Рыгоравіч Чавайн (1888—1937). Дарэчы, ён шмат спрычыніўся і да марыйскага мастацкага перакладу. Сяргей Рыгоравіч пераўвасобіў на сваю родную мову творы А. С. Пушкіна, М. А. Някрасава, М. В. Гоголя, М. Горкага... 2 снежня 1905 года ў час вучобы ў Казанскай настаўніцкай семінарыі Сяргей Чавайн напісаў верш «Ото» («Гай»).

У нашым краі ціхі гай расце адзін.
 Ля возера — не абысці за шмат гадзін.
 Там дрэвы галінастыя даўно растуць,
 І кветкі найпрыгожыя з вясны цвітуць,
 У кронах дрэў спяваюць салаўі,
 І там да возера спяшаюць ручаі,
 І там трава любой травы свяжэй,
 І кветкі там за сотні кветак прыгажэй,
 І толькі ім аддадзена любоў мая.
 Таго, хто гай знішчае, праклінаю я.

(З марыйскай. Пераклад Віктара Шніпа).

Дарэчы, твор Сяргея Чавайна перакладзены амаль на 50 моў народаў Расіі, народаў свету. Вось цяпер да гэтай паўсотні перакладаў далучаецца і беларускае пераўвасабленне.

У савецкі перыяд развіцця марыйскай нацыянальнай літаратуры з’явілася шмат яркіх, цікавых пісьменнікаў... Паступова пачалі, асабліва ў другой палове XX стагоддзя, выбудоўвацца і беларуска-марыйскія літаратурныя сувязі. Але ўсё ж развал Савецкага Саюза, страта традыцыйных культурных, літаратурных вышынь спынілі і сціплыя спробы фарміравання агульнай мастацкай прасторы паміж Беларуссю і Марый Эл...

А вось у новым, XXI, стагоддзі, асабліва ў апошнія гады, у 2020—2024 гг., сітуацыя складаецца іначай... У прыватнасці, пачала фарміравацца выдатная пляцоўка для развіцця і пашырэння прасторы прысутнасці беларускай літаратуры ў Марый Эл. І найперш гэтай пляцоўкай стаў старэйшы літаратурна-мастацкі і грамадска-палітычны часопіс «Ончыко» («Наперад»), выдаўцом якога з’яўляецца Марыйскі кніжны дом. А асобай, якая дапамагла выбудаваць пэўную сістэму, — не хто іншы, як прэзаік, перакладчык, публіцыст, драматург Юрый Салаўёў. Дзякуючы яго намаганням, у сакавіцкім нумары за 2020 г. з’явілася вялікая паэтычная падборка Алеся Бадака (сем вершаў!). У тым самым